

VANHUSNEUVOSTOJEN TOIMINTA JA VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET KUNNISSA

VANHUSNEUVOSTOJEN TOIMINTA JA VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET KUNNISSA

Teksti: Jasmin Airinen
Editointi: Sanna Ahola, Susan Villa
Taitto: Joonas Tupala

Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 7/2021
ISBN 978-952-7117-55-2
ISSN 2670-1944
<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut/>
© Ihmisoikeuskeskus
2021 Helsinki

1 Johdanto	4
2 Kunnalliset vanhusneuvostot Suomessa	7
3 Ihmisoikeuskeskuksen kysely vanhusneuvostoille	10
3.1 Vanhusneuvostojen organisointi ja kokoonpano	11
3.2 Vanhusneuvostojen tärkeimpiä toimintamuotoja	13
3.3 Esimerkkejä vanhusneuvostojen käytännöistä ja toimintatavoista	16
3.4 Vanhusneuvostojen toimintaedellytysten toteutuminen	16
3.5 Koronakriisin vaikutuksia vanhusneuvostojen toimintaan	23
3.6 Näkemyksiä vanhusneuvostojen asemasta ja mahdollisuuksista vaikuttaa kunnissa	26
3.7 Vanhusneuvostojen työn tuloksia	29
3.8 Vanhusneuvoston vaikutusmahdollisuuksien edistäminen	32
4 Järjestöjen näkemyksiä vanhusneuvostojen toiminnasta	38
5 Pohdinta ja johtopäätökset	40
Liite: Kysely vanhusneuvostoille	45

1 Johdanto

Suomessa ikääntyneiden lukumäärä ja suhteellinen osuus väestöstä kasvaa nopeasti, ja ennusteiden mukaan runsas neljäsosa suomalaisista on yli 65-vuotiaita vuoteen 2030 mennessä.¹ Erityisesti yli 75-vuotiaiden sekä 85 vuotta täyttäneiden osuudet ovat kasvussa.² Ikääntynyt väestö on kuitenkin hyvin heterogeeninen joukko niin iältään kuin myös esimerkiksi terveydeltään ja toimintakyvyltään.

Perus- ja ihmisoikeudet ovat kaikille ihmisille yhdenvertaisesti kuuluvia perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka julkisen vallan on turvattava jokaiselle. Tärkeitä erityisesti ikäihmisiä koskevia oikeuksia ovat oikeus osallisuuteen, arvokkaaseen elämään ja riittäviin palveluihin.³ Ikäihmisten palveluista ja oikeuksista säädetään esimerkiksi laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista eli niin kutsutussa

vanhuspalvelulaissa. Vanhuspalvelulain yhtenä tärkeänä tavoitteena on parantaa ikäihmisten mahdollisuutta osallistua elinoloihinsa vaikuttavien päätösten valmisteluun ja tarvitsemiensa palvelujen kehittämiseen kunnassa.⁴ Kuntien suunnitelmissa ja päätöksenteossa on tärkeää ottaa ikääntyneen väestön näkökulma huomioon laajasti kunnan eri toimialoilla kaikissa niissä asioissa, joilla on merkitystä ikäihmisten terveyteen ja hyvinvointiin sekä elinoloihin yleisesti.

Ikääntyneiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi kaikissa kunnissa on oltava vanhusneuvosto.⁵ Vanhusneuvosto on tärkeä lakisääteinen yhteistyöelin, jolla on keskeinen rooli ikääntyneen väestön oikeuksien ja etujen valvonnassa ja edistämässä paikallisella tasolla. Vanhusneuvostojen organisoimista, toiminnasta ja tehtävistä sekä neuvostojen ja kunnan yhteistyöstä säädetään laissa suhteellisen löyhästi, mikä jättää varaa paikallisten olosuhteiden ja tarpeiden huomioimiseen. Samalla se kuitenkin asettaa vanhusneuvostot osittain eriarvoiseen asemaan osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien näkökulmasta, koska kunnat voivat järjestää vanhusneuvoston toiminnan hyvin vaihtelevin tavoin.

1 Yli 65-vuotiaiden osuus koko väestöstä oli 22 prosenttia eli noin 1,2 miljoonaa vuonna 2019. Kunnittain tarkasteltuna vastaava osuus vaihtelee noin 10–44 prosentin välillä. (Suomen virallinen tilasto (2020) Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990-2019. Alue. 65 vuotta täyttäneiden osuus, %, 2019. Viitattu 9.2.2021. https://pxnet2.stat.fi/PX-Web/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/stat-fin_vaerak_pxt_11ra.px/table/tableViewLayout1/)

2 Valtiovarainministeriö (2020) Kunnat käännekohdassa? Kuntien tilannekuva 2020. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:13, Helsinki, 48–51. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-065-5>

3 Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

4 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista. 28.12.2012/980. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

5 Kuntalaki 410/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>

Kunnallisten vanhusneuvostojen toimintatarkenttä osittain muuttuu meneillään olevan sote-uudistuksen vuoksi, kun vastuu sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä siirtyy kunnilta hyvinvointialueille. Ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi hyvinvointialueille on tarkoitus asettaa hyvinvointialueen vanhusneuvosto. Jos sote-uudistus toteutuu suunnitellusti, kuntien ja kuntien vanhusneuvostojen rooli asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen korostuu entisestään.⁶ Yhteistyökäytäntöjen muodostaminen alueellisten ja kunnallisten neuvostojen välille on kuitenkin olennaista, sillä kuntien vanhusneuvostoilla on hyvät yhteydet kuntalaisiin ja sitä kautta tietämystä paikallisista tarpeista ja tilanteista.

Aikaisempien selvitysten perusteella tiedetään, että kaikissa kunnissa vanhusneuvostot eivät ole päässeet osallistumaan esimerkiksi vanhuspalvelulain mukaisten tehtävien toteuttamiseen täysin lain edellyttämällä tavalla, eikä niille ole annettu aidosti mahdollisuuksia vaikuttaa ikäihmisiä koskettaviin asioihin. Vanhusneuvostojen toiminnan haasteiksi on tunnistettu esimerkiksi puutteet viestinnässä ja tiedottamisessa vanhusneuvoston ja kunnan välillä.⁷

Tutkimuksia ja selvityksiä vanhusneuvostoista ja niiden toiminnasta on kuitenkin vielä suhteellisen niukasti. Vanhusneuvostojen aseman vahvistamiseksi ja vaikutusmahdollisuuksien edistämiseksi tarvitaan lisää ajantasaista tietoa. Nykytilanteen kartoittaminen on tärkeää etenkin keväällä 2020 alkaneen koronapandemian aiheuttaman pitkään jatkuneen poikkeustilanteen vuoksi. Koronapandemian aikana on ihmisten elämää ja oikeuksia rajoitettu monin tavoin. Rajoitukset ovat koskeneet erityisesti ikääntyneitä ihmisiä, koska heillä on todettu suurempi riski sairastua koronaan ja rajoituksilla on haluttu turvata heidän terveytensä.⁸

Ihmisoikeuskeskus teki joulukuun 2020 ja tammikuun 2021 välisenä aikana selvityksen kunnallisten vanhusneuvostojen toiminnasta ja nykytilasta. Kuntien vanhusneuvostoille lähetetyn kyselyn (ks. Liite) avulla kartoitettiin vanhusneuvostojen toimintatapoja, vaikutusmahdollisuuksia ja koronatilanteen vaikutuksia neuvostojen toimintaan. Selvityksen tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, mitä haasteita vanhusneuvostot kohtaavat toiminnassaan, millaisia hyviä käytäntöjä olisi hyvä siirtää kunnasta toiseen sekä miten vanhusneuvostojen työtä ja asemaa voitaisiin tukea jatkossa. Osana hanketta tiedusteltiin myös valtakunnallisten ikääntyneiden asioihin keskittyvien järjestöjen ja yhdistysten kokemuksia yhteistyöstä vanhusneuvostojen kanssa sekä näkemyksiä siitä, miten yhteistyötä voitaisiin jatkossa kehittää.

6 Hallituksen esitys 8.12.2020. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaiksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. <https://soteuudistus.fi/documents/16650278/49410096/FL+Sote+HE.pdf/b4aa6538-b132-8ad3-b5dd-a8b44dea96e9/FL+Sote+HE.pdf?t=1607942240776>

7 Virnes E. (2014) Vanhusneuvosto osallistuu ja vaikuttaa. Uutta kunnista. Kuntaliiton julkaisusarja 4/2014. Kuntaliitto, Helsinki. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2014/1630-vanhusneuvosto-osallistuu-ja-vaikuttaa>
Latvalahti J. (2015) Vanhusneuvosto-opas. Sitra, Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. KL-Kustannus Oy, Helsinki. <https://www.sitra.fi/julkaisut/vanhusneuvosto-opas/>
Miettinen H. & Parviainen J. (2017) Vanhusneuvostojen rooli ja vaikutusmahdollisuudet ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittämisessä. Ikääntyneiden asumisen kehittämissuunnitelman 2013-2017 työpapereita 1/2017, ympäristöministeriö, 5.4.2017.

8 Valtioneuvosto (2020) Mitä yli 70-vuotiaana pitää ottaa huomioon koronavirustilanteessa? Tiedote 55/2020, Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/mita-yli-70-vuotiaana-pitaa-ottaa-huomioon-koronavirustilanteessa->

Ihmisoikeuskeskus seuraa ja edistää ikääntyneiden oikeuksia

Ihmisoikeuskeskus on itsenäinen ja riippumaton asiantuntijavirasto, jonka tehtävänä on seurata ja edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa.⁹ Yhdessä Ihmisoikeuskeskus, sen Ihmisoikeusvaltuuskunta ja eduskunnan oikeusasiamies muodostavat Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution.¹⁰ Ihmisoikeuskeskuksen lakisääteisiin tehtäviin kuuluu muun muassa edistää perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvää tiedotusta, koulutusta, kasvatusta ja tutkimusta, laatia selvityksiä oikeuksien toteutumisesta, tehdä aloitteita ja antaa lausuntoja sekä osallistua perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen liittyvään eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön.

Ikääntyneiden oikeuksien edistäminen on yksi Ihmisoikeuskeskuksen toiminnan temaattisista painopiste-

alueista.¹¹ Ihmisoikeusvaltuuskuntaan perustettiin vuonna 2020 ikääntyneiden oikeuksien jaosto, joka koostuu tutkijoista, järjestöjen edustajista ja muista alan asiantuntijoista. Jaosto toimii Ihmisoikeuskeskuksen työn tukena.

Ihmisoikeuskeskuksen tavoitteena on vahvistaa oikeudellista näkökulmaa ikääntyneisiin liittyvässä toiminnassa, päätöksenteossa ja lainsäädännössä sekä laajemmin asenteissa. Edistämistyön taustalla on ajatus siitä, että ikääntynyt ihminen on nähtävä omien oikeuksiensa haltijana, eikä vain erilaisten toimintojen ja hoivan kohteena. Kansallisen toiminnan ohella Ihmisoikeuskeskus on mukana ikääntyneiden oikeuksia käsittelevissä kansainvälisissä verkostoissa ja osallistuu esimerkiksi YK:ssa käytävään keskusteluun aiheesta.¹² Lisäksi keskus julkaisee ikääntyneiden oikeuksiin keskittyviä selvityksiä ja temaattisia katsauksia.

9 Lisätietoa Ihmisoikeuskeskuksesta ja sen tehtävistä: www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/

10 Lisätietoa kansallisesta ihmisoikeusinstituutiosta: www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/kansallinen-ihmisoikeusinstituut/

11 Ihmisoikeuskeskuksen toiminnasta ikääntyneiden oikeuksien edistämiseksi: www.ihmisoikeuskeskus.fi/vanhusten-oikeudet/

12 Ks. YK:n Open-ended Working Group on Ageing: <https://social.un.org/ageing-working-group/index.shtml>

2 Kunnalliset vanhusneuvostot Suomessa

Vanhusneuvosto on kunnissa toimiva lakisääteinen pysyvä yhteistyöelin, jonka tehtävänä on toimia kuntalaisten äänenä ikäihmisiä koskeavissa asioissa. Manner-Suomen vanhusneuvostoista säädetään kuntalaissa¹³ ja vanhuspalvelulaissa¹⁴. Kuntalain 27 §:n mukaan kunnanhallituksen on asetettava vanhusneuvosto ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi. Vanhusneuvoston asettaminen kaikkiin kuntiin tuli lakisääteiseksi vanhuspalvelulain voimaantulon jälkeen vuonna 2013. Lain mukaan kaikissa kunnissa oli asetettava vanhusneuvosto 1.1.2014 mennessä. Vanhusneuvosto voi olla kunnan oma, useamman kunnan yhteinen tai yhdistetty vanhus- ja vammaisneuvosto. Kuntaliiton tekemän selvityksen mukaan valtaosassa kuntia oli vanhusneuvosto jo ennen lain voimaantuloa.¹⁵

Vanhusneuvostojen organisointi ja toimintatavat vaihtelevat kunnittain, sillä kunnat voivat itse päättää esimerkiksi niiden kokoonpanosta,

toimikauden pituudesta ja sihteerin tehtävistä. Hallituksen esityksessä kuntalaiksi todetaan, että kokoonpanossa olisi kuitenkin hyvä olla jäseniä paikallisista vanhusjärjestöistä.¹⁶ Kunnanhallitus voi hyväksyä vanhusneuvostolle toimintasäännön, jossa vahvistetaan esimerkiksi neuvoston tarkoitus, vanhusneuvoston tehtävät ja toimintatavat, puheenjohtajan valinta, sihteerin tehtävät sekä toimintasuunnitelman laadinta ja toimintakertomuksen antaminen. Toimintasäännön asettamista suositellaan vanhusneuvoston aseman selkiyttämiseksi kunnan toimijana.¹⁷

Manner-Suomen ja Ahvenanmaan vanhusneuvostoja koskee eri lainsäädäntö. Ahvenanmaalla vanhusneuvostoista säädetään Ahvenanmaan kuntalaissa. Kyseiseen lakiin tuli 1.1.2021 voimaan 31 a §, jonka mukaan kunnanhallituksen on asetettava vanhusneuvosto ikääntyneiden kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien parantamiseksi.¹⁸ Osassa Ahvenanmaan kuntia on ollut

13 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. 28.12.2012/980. Viitattu. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

14 Kuntalaki 410/2015, 27§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>

15 Virnes E. (2014) Vanhusneuvosto osallistuu ja vaikuttaa. Uutta kunnista. Kuntaliiton julkaisusarja 4/2014. Kuntaliitto, Helsinki. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2014/1630-vanhusneuvosto-osallistuu-ja-vaikuttaa>

16 HE 268/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_268+2014.pdf

17 Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto (2013) "Vanhuspalvelulaki". Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. Muistio lain toimeenpanon ja tulkinnan tueksi, 13. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/STM_Kuntaliitto_liitemuistio_yleiskirjeeseen_13802013_evl.pdf

18 Kommunallag (1997:73) för landskapet Åland. 31a §. (2020/11) Äldreråd, 7§, 8§. <https://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning/alex/199773>

vanhusneuvosto jo ennen lain voimaantuloa, kuten Maarianhaminassa ja Lemlandissa. Ahvenanmaan vanhuspalvelulaisissa säädetään tarkemmin vanhusneuvostojen kokoonpanosta, tehtävistä ja toiminnasta. Myös Ahvenanmaalla vanhusneuvosto voi olla kunnan oma tai useamman kunnan yhteinen.¹⁹

Kuntalain mukaan kunnanhallituksen on huolehdittava vanhusneuvoston toimintaedellytyksistä.²⁰ Kuntalain perusteluissa sekä sosiaali- ja terveysministeriön ja Kuntaliiton muistiossa vanhuspalvelulain toimeenpanosta ja tulkin-
nasta²¹ toimintaedellytyksiksi katsotaan kunnan osoittama kokoustila, kokousten järjestämisestä huolehtiminen, kokouksista aiheutuneista kustannuksista vastaaminen ja riittävän määrärahan varaaminen toimintaan. Myös kokouspalkkioiden maksaminen on perusteltua, mutta se on kunnan päätettävissä. Lisäksi vanhusneuvoston jäsenten osallistumisen kunnan tai muiden tahojen järjestämiin koulutuksiin todetaan vahvistavan neuvoston toimintaedellytyksiä.²²

Kuntalain perusteluissa myös todetaan, että vanhusneuvoston vaikuttavan toiminnan edelly-

tyksenä on tiedonsaanti kunnalta hyvissä ajoin erilaisista hankkeista. Kunnan suunnitelmista ja aikatauluista tiedottaminen sekä pysyvien yhteydenpitokäytäntöjen luominen ja ylläpitäminen ovatkin Sitran ja Eläkeläisjärjestöjen keskusliiton (EETU ry) vanhusneuvosto-oppaan mukaan olennaisia lain hengen mukaisia vanhusneuvostojen toimintaedellytyksiä. Erityisen tärkeä toimintaedellytys on myös sihteerin tai esittelijäsihteerin nimittäminen kunnan työntekijöistä, sillä sihteerin toimii vanhusneuvoston linkkinä kunnan suuntaan. Sihteerillä on tärkeä rooli muun muassa kokousten järjestämisessä ja valmistelussa. Keskeiseksi edellytykseksi esitetään myös, että kunta avaa vanhusneuvostolle omat tai kunnan alaisuudessa olevat verkkosivut, joiden kautta tiedotetaan esimerkiksi neuvoston toiminnasta ja kokoonpanosta.²³

Vanhusneuvostot eivät ole kuntalaisia tarkoitettuja toimielimiä, kuten esimerkiksi kunnanhallitus ja lautakunnat. Niillä ei siten ole päätäntävaltaa kunnan asioissa, eikä niiden jäsenillä ole virallista luottamushenkilöiden asemaa. Vanhusneuvostot voivat kuitenkin omalla toiminnallaan, kuten aloitteilla, lausunnoilla ja erilaisiin työryhmiin osallistumalla, pyrkiä vaikuttamaan laaja-alaisesti ikäihmisiä koskettaviin asioihin ja tätä kautta siihen, että kunnat toteuttavat vanhuspalvelulain tavoitteiden mukaista politiikkaa.²⁴ Vanhusneuvostojen toimintakenttä ulottuu kunnan kaikille toimialoille. Kuntalain

19 Ålands författningssamling 2020:9. Äldrelag för Åland. https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/law/afs2020_nr9.pdf

20 Kuntalaki 410/2015, 27§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>

21 Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto (2013) "Vanhuspalvelulaki". Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. Muistio lain toimeenpanon ja tulkinnan tueksi, 13. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/STM_Kuntaliitto_liitemuistio_yleiskirjeeseen_13802013_evl.pdf

22 HE 268/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kuntalaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_268+2014.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö & Kuntaliitto (2013) "Vanhuspalvelulaki". Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. Muistio lain toimeenpanon ja tulkinnan tueksi, 13. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/STM_Kuntaliitto_liitemuistio_yleiskirjeeseen_13802013_evl.pdf

23 Latvalahti J. (2015) Vanhusneuvosto-opas. Sitra, Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. KL-Kustannus Oy, Helsinki, 9. <https://www.sitra.fi/julkaisut/vanhusneuvosto-opas/>

24 Kuntalaki 410/2015, 27§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>
Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. 28.12.2012/980, 4§, 11§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>
Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemista sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista sekä laiksi terveydenhuoltolain 20 §:n kumoamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2012/20120160>

27 §:n mukaan: ”Vanhusneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen tai päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen taikka heidän tarvitsemiensa palvelujen kannalta.”²⁵ Kunnan on myös otettava vanhusneuvosto mukaan valmisteamaan vanhuspalvelulain 5 §:ssä säädettyä kunnan suunnitelmaa ikääntyneen väestön tukemiseksi. Lisäksi kunnan on osallistettava neuvostoa vanhuspalvelulain 6 §:ssä säädettyyn ikääntyneiden sosiaali- ja terveystalveluiden riittävyden ja laadun arviointiin.²⁶ Vastaavat lakisäätteiset vanhusneuvoston tehtävät on kirjattu myös Ahvenanmaan lakiin.²⁷

25 Kuntalaki 410/2015, 27§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150410>

26 Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista. 28.12.2012/980, 4§, 11§. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

27 Ålands författningssamling 2020:9. Äldrelag för Åland. https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/law/afs2020_nr9.pdf

Tuleva sote-uudistus vaikuttaa merkittävästi kuntien toimintaan, kun sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen tehtävien järjestämisen on tarkoitus siirtyä kunnilta itsehallinnollisille hyvinvointialueille vuodesta 2023 alkaen. Vastuu asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä jäisi edelleen kunnille. Hyvinvointialueet vastaisivat nykyisiä maakuntia Manner-Suomen alueella. Ikääntyneen väestön mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa alueellaan on tarkoitus varmistaa muodostamalla hyvinvointialueiden vanhusneuvostot, joihin valittaisiin vähintään yksi jäsen kustakin hyvinvointialueeseen kuuluvan kunnan vanhusneuvostosta. Tämän arvellaan edistävän kuntien ja hyvinvointialueiden ja niiden neuvostojen välistä yhteistyötä ikääntynyttä väestöä koskevissa kysymyksissä.²⁸ Osassa nykyisiä maakuntia on jo pidempään toiminut maakunnallinen vanhusneuvosto.

28 Hallituksen esitys 8.12.2020. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. https://soteuudistus.fi/documents/16650278/49410096/FI_+Sote+HE.pdf/b4aa6538-b132-8ad3-b5dd-a8b44dea96e9/FI_+Sote+HE.pdf?t=1607942240776

3 Ihmisoikeuskeskuksen kysely vanhusneuvostoille

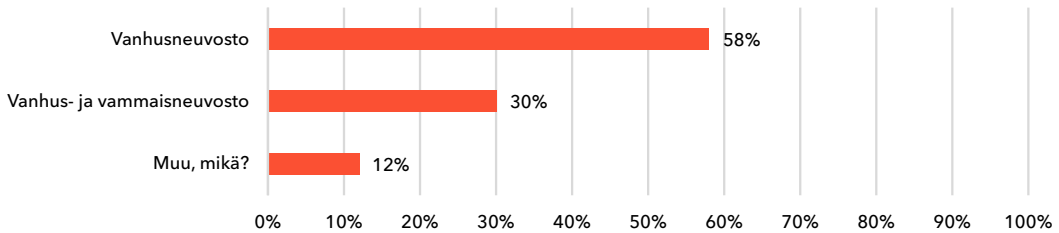
Vanhusneuvostoja koskevan selvityksen tavoitteena on kuntien vanhusneuvostoille lähetetyn kyselyn (Ks. Liite) avulla saada ajantasaista tietoa esimerkiksi neuvostojen toimintatavoista ja hyvistä käytännöistä, mahdollisuuksista vaikuttaa kunnassa sekä toiminnan haasteista. Kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin esimerkiksi neuvoston toiminnan organisoinnista, toimintaedellytysten toteutumisesta, hyväksi koetuista toimintatavoista ja vastaajien näkemyksiä siitä, millä tavoin neuvoston vaikutusmahdollisuuksia voitaisiin jatkossa edistää. Vanhusneuvostojen nykytilanteen kannalta oli tärkeä kysyä myös koronapandemian vaikutuksista niiden toimintaan.

Kysely lähetettiin sähköisesti Manner-Suomen vanhusneuvostoille kuntien kirjaamoiden kautta (n=294) sekä Ahvenanmaan kunnille (n=16) joulukuussa 2020. Kysely oli saatavilla suomen-, ruotsin-, pohjoissaamen-, inarinsaamen- ja kol-tansaamenkielisenä. Kysely lähetettiin kaikkiin kuntiin, ja vastauksia saatiin yhteensä 182 kaikkiaan 155 kunnasta ja yhdestä maakunnallisesta vanhusneuvostosta. Osasta kuntia vastauksia tuli useampi. Kuudesta vastauksesta puuttui tieto kunnasta. Vastauksia saatiin kaikista Suomen maakunnista, ja mukana oli asukasluvultaan hyvin eri kokoisia kuntia. Vastaukset edustavat siten laajasti erilaisia vanhusneuvostoja ympäri maata.

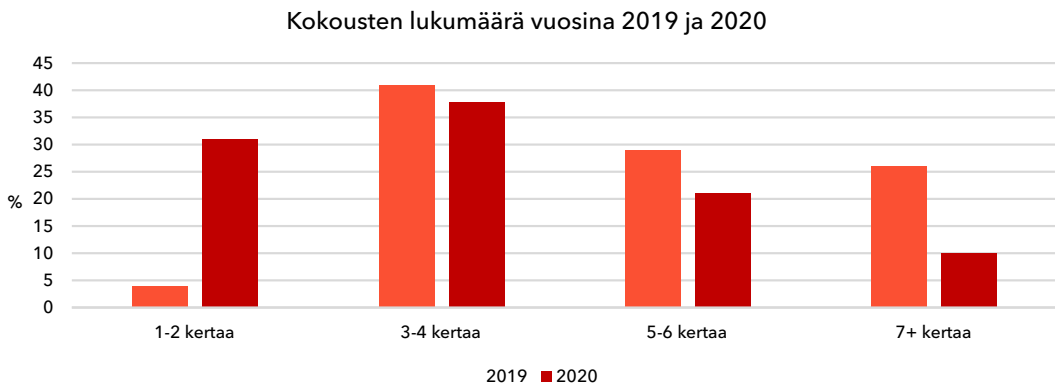
Ahvenanmaalta kyselyyn vastasi kolme kuntaa, joiden tilanne oli hyvin vaihteleva: yhdessä kunnassa oli toimiva vanhusneuvosto, yhdessä oli aiemmin vanhusneuvosto, mutta vuodelle 2020 sitä ei ollut asetettu, ja kolmannessa vanhusneuvostoa ei ollut vielä asetettu lainkaan. Ahvenanmaalla vanhusneuvostojen asettaminen tuli lakisääteiseksi vasta alkuvuodesta 2021, mikä heijastuu luonnollisesti vastauksissa.²⁹

Kyselyyn vastasi useimmiten vanhusneuvoston sihteeri (34 %) tai puheenjohtaja (30 %). Puheenjohtaja ja sihteeri vastasivat kyselyyn yhteistyössä 15 prosentissa vastauksista. Muita vastaajia (21 %) olivat esimerkiksi vanhusneuvoston yksittäiset jäsenet, sihteeri ja kunnan edustaja yhdessä tai puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja yhdessä sihteerin kanssa. Vastaajista 12 prosenttia ilmoitti, että vastauksia oli käsitelty yhteisesti vanhusneuvostossa.

²⁹ Kommunallag (1997:73) för landskapet Åland. 31a §. (2020/11) Äldreråd, 7§, 8§. <https://www.regeringen.ax/alandsk-lagstiftning/alex/199773>

KUVA 1. Mitä nimitystä vanhusneuvostostanne käytetään? (n=182)

KUVA 2. Vanhusneuvostojen kokoontuminen vuosina 2019 (n=174) ja 2020 (n=174)

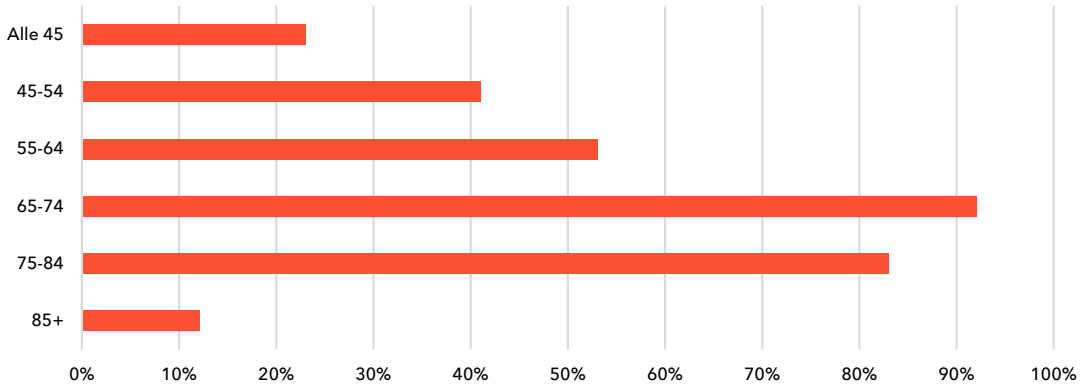
3.1 Vanhusneuvostojen organisointi ja kokoonpano

Kyselyyn vastanneista kunnista lähes kaikilla vanhusneuvosto oli kunnan oma. Suurimmassa osassa kuntia toimii itsenäinen vanhusneuvosto ja vajaassa kolmanneksessa yhdistetty vanhus- ja vammaisneuvosto. Neuvostosta käytettiin yleisimmin nimitystä vanhusneuvosto tai vanhus- ja vammaisneuvosto. Muita nimityksiä olivat esimerkiksi ikäihmisten neuvosto, ikäneuvosto, seniorineuvosto ja eläkeläisneuvosto (Kuva 1). Tässä raportissa vanhusneuvostosta tai neuvosta puhuttaessa tarkoitetaan niin vanhusneuvostoja kuin yhdistettyjä vanhus- ja vammaisneuvostoja ja muilla nimityksillä toimivia neuvostoja.

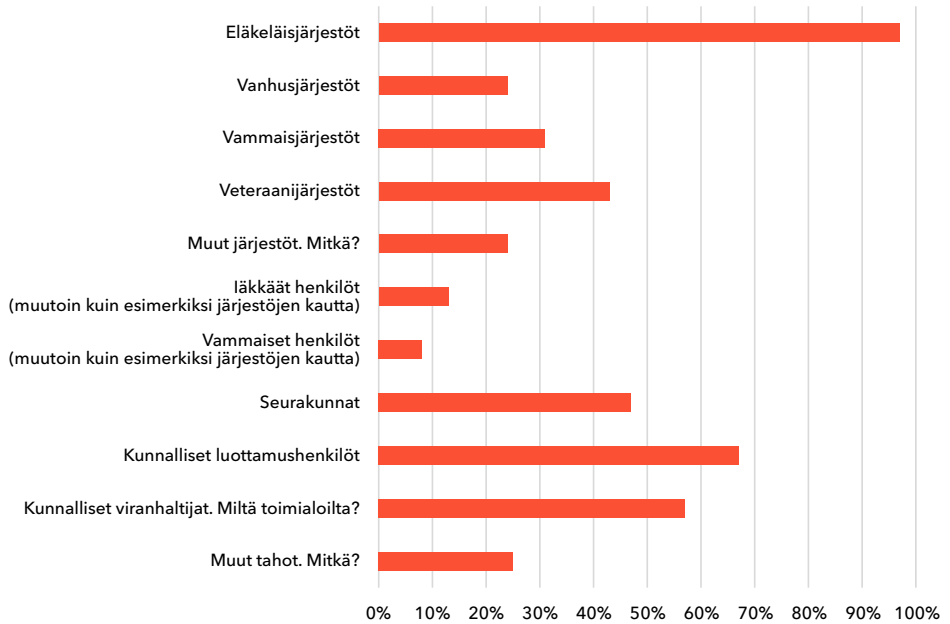
Vanhusneuvoston toimikausi oli yleisimmin neljä vuotta (65 %, n=117). Vajaa kolmannes vastaajista ilmoitti toimikaudeksi kaksi vuotta

(30 %, n=54), ja viisi prosenttia (n=10) ilmoitti vanhusneuvoston toimikaudeksi kunnan valtuustokauden. Valtaosa vastaajista (83 %, n=170) ilmoitti, että vanhusneuvostolle on laadittu toimintasääntö. Suurimmassa osassa vanhusneuvostoja laaditaan myös vuosittaiset toimintasuunnitelmat (83 %, n=173) ja toimintakertomukset (78 %, n=171).

Vastaajilta kysyttiin, kuinka monta kertaa vanhusneuvosto kokoontui vuosina 2019 ja 2020. Tulosten perusteella vanhusneuvostot kokoustivat yleisesti ottaen harvemmin vuonna 2020 kuin edeltävänä vuonna. Erityisesti yleistyivät yhden tai kahden kokouksen järjestäminen. Osa vanhusneuvostoista kuitenkin kokoontui useammin kuin seitsemän kertaa (7-12 kertaa) molempina vuosina. Kyselylomakkeelta puuttui vastausvaihtoehto "0 kertaa". Kuva 2 ei siksi täysin vastaa todellista tilannetta, sillä selvityksen avovastauksista kävi ilmi, ettei

KUVA 3. Vanhusneuvostojen kokoonpanossa edustettuina olevat ikäryhmät (n=181).

KUVA 4. Vanhusneuvostojen kokoonpanossa edustettuina olevat tahot (n=181)

osa kyselyyn vastanneista vanhusneuvostoista kokoontunut kertaakaan vuonna 2020.

Varsinaisten jäsenten lukumäärä vanhusneuvostoissa vaihteli 3–20 henkilön välillä, mutta yleisimmin jäseniä ilmoitettiin olevan 6–11. Lähes kaikissa vanhusneuvostoissa oli jäsenenä niin naisia kuin miehiä, vaikkakin yleisimmin naisten lukumäärä oli hieman suurempi. Vanhusneuvostoille ei ole asetettu vaatimusta sukupuolikiintiöstä, mutta tasa-arvoaltuutetun mukaan mahdollisimman tasapuolinen edustus olisi kuitenkin suositeltavaa.³⁰ Myös Ahvenanmaalla neuvostojen kokoonpanossa on vanhuspalvelulain soveltamisoppaan mukaan tärkeää huomioida sukupuolten välinen tasa-arvo.³¹ Vanhusneuvostoissa oli tulosten perusteella moniin eri ikäluokkiin kuuluvia jäseniä alle 45-vuotiaista yli 85 vuotta täyttäneisiin. Suurin osa vastaajista ilmoitti, että vanhusneuvoston kokoonpanoon kuuluu 65–74-vuotiaita ja 75–84-vuotiaita jäseniä, eli neuvostojen kokoonpanossa on pääosin edustettuna juuri ikääntyneeseen väestöön lukeutuvia henkilöitä. (Kuva 3)

Lähes kaikissa vanhusneuvostoissa oli jäseniä paikallisista eläkeläisjärjestöistä. Jäseniin kuului usein myös kunnallisia luottamushenkilöitä ja kunnan viranhaltijoita eri toimialoilta, kuten sosiaalitoimesta, liikuntatoimesta, sivistyspalveluista, perusturvasta, teknisestä toimesta, liikennesuunnittelusta ja vanhus- ja vammaispalveluista, sekä lisäksi poliittisia luottamushenkilöitä. Viranhaltijajäsenistä osan kerrottiin olevan neuvoston asiantuntijoita eikä varsinaisia jäseniä. Vanhusneuvostoissa oli eläkeläisjärjestöjen lisäksi jäseniä myös

muista järjestöistä, kuten vanhus-, veteraani- ja vammaisjärjestöistä sekä erilaisista sosiaali- ja terveysalan järjestöistä ja yhdistyksistä. Muiksi jäsenten taustatahoiksi mainittiin esimerkiksi ammattikorkeakoulu, palvelutalo, terveyskeskus, kehitysvammahuolto, Terveystalo, sosiaali- ja terveyshuollon kuntayhtymä, potilasjärjestö ja perusturvakuntayhtymä. Jäsenistöön kuului myös senioriopettajia, hyvinvointikuntayhtymän vanhuspalvelun viranhaltijoita, valtuustoryhmän edustajia, ikäihmisten palvelujohtajia, yrittäjiä ja kansanterveystyön kuntayhtymän edustajia.

3.2 Vanhusneuvostojen tärkeimpiä toimintamuotoja

Vastaajia pyydettiin kuvailemaan oman vanhusneuvoston tärkeimpiä toimintamuotoja. Vastauksissa kuvailtiin hyvin monenlaisia toimintamuotoja, jotka liittyivät esimerkiksi asiantuntijuuden tarjoamiseen, tapahtumien järjestämiseen, tiedottamiseen ja sidosryhmätyöskentelyyn. Vanhusneuvoston kokoustaminen oli vastaajien mukaan yksi keskeisimmistä toimintamodoista. Kokoukset ovat tärkeä perusta vanhusneuvostojen toiminnalle, sillä ne ovat väylä neuvoston jäsenten keskinäiselle yhteistyölle, tiedonjakamiselle ja ajankohtaisten asioiden käsittelylle sekä toiminnan suunnittelulle ja ideoinnille.

Tärkeimmät toimintamuodot liittyivät erityisesti asiantuntijuuden tarjoamiseen, jolla tarkoitetaan esimerkiksi osallistumista vanhuspalvelulaissa määriteltyjen tehtävien suunnittelu-, valmistelu- ja arviointityöhön. Vanhusneuvostot ovat olleet mukana myös monenlaisissa kuntien ja järjestöjen ikäihmisiä koskettavien hankkeiden työryhmissä niin suunnitteluvaiheessa kuin toteutuksessa. Vanhusneuvostot tekevät myös esteettömyyskartoituksia, joissa kartoitetaan julkisten toimitilojen ja ympäristön esteettömyyttä ikäihmisten näkökulmasta ja annetaan kunnille kehitysehdotuksia.

Yleistä oli lisäksi erilainen vaikuttamistoiminta, kuten lausuntojen, aloitteiden ja kirjelmien laatiminen, kyselyihin vastaaminen ja kantaot-

30 Latvalahti J. (2015) Vanhusneuvosto-opas. Sitra, Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. KL-Kustannus Oy, Helsinki, 18–19. <https://www.sitra.fi/julkaisut/vanhusneuvosto-opas/>

31 Ålands landskapsregering (2020) Äldrelag (2020:9) för Åland. Tillämpningsguide. Social- och miljöavdelningen, socialvårdsbyrån 2020, 28. https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/tillampningsguide_aldrelag_for_aland_2020-9_040320.pdf

tavien artikkeleiden kirjoittaminen. Vanhusneuvostot antavat runsaasti lausuntoja suunnitteilla ja valmisteilla olevista kunnan ja valtakunnan tason asioista. Lausuntoja on annettu esimerkiksi hallituksen esityksestä vanhusasiavaltuutetun perustamiseksi, hyvinvointikertomuksesta ja -suunnitelmasta, sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä ja kehittämisestä, saamelaiden yhteistyötoimikunnasta, kiinteistöstrategiasta ja monesta muusta.

Vanhusneuvoston aloitteista mainittiin esimerkkeinä muun muassa valtuuston kokousten videointi, selkokielisyyden lisääminen, vanhusneuvoston näkyvyyden parantaminen, senioripuutarhan perustaminen palvelukeskuksen yhteyteen, syrjäkylliltä järjestettävät kuljetukset palveluihin, vanhusneuvolatoiminta ja edustajan saaminen kaupunginhallituksesta vanhusneuvostoon. Ajankohtaisena tärkeänä toimintamuotona kuvattiin myös koronan vaikutusten arviointi ikäihmisten palveluihin ja mahdollisiin muutostarpeisiin varautuminen jatkossa.

”Aloitteet: Vanhusasiainneuvosto tekee aloitteita palvelujen saatavuudesta, liikuntapaikoista, esteettömyydestä ym. ja näin sillä on mahdollisuus vaikuttaa esim. ikäihmisten hyvinvointiin ja palveluiden saatavuuteen”³²

”Aloitteet ja lausunnot, tietoa esim. perusturvan päätöksentekoon (esim. vanhainkodin muuttaminen tehostetuksi palveluasumiseksi, tietoa SWOT-analyysin avulla neuvostolta ja tiedoksi perusturvalautakunnan päätöksenteon tueksi jne...)”

”Ikäihmisten Hyvinvointiohjelman suunnitteluvaiheessa mukana olemisen vuosittain, samoin sen toteutumisen arviointi tilinpäätösvaiheessa”

Vanhusneuvoston toiminnan kannalta tärkeitä toimintamuotoja olivat vastaajien mukaan ajankohtaisten kunnan ja valtakunnan tason suunnitelmien ja päätösten aktiivinen seuraaminen, tiedonhankinta esimerkiksi ikäihmisille tarjottavista palveluista sekä ikääntyneiden etujen valvominen. Tiedonhankinta ja ajankohtaisten asioiden seuraaminen linkittyvät tiiviisti verkostoitumiseen ja yhteistyöhön eri toimijoiden kanssa. Vanhusneuvostojen keskeisiä verkostoja ovat esimerkiksi muut vanhusneuvostot ja vammaisneuvostot, erilaiset järjestöt ja yhdistykset, kunnanvaltuusto ja -hallitus, luottamushenkilöt ja kunnan eri toimialojen virkamiehet.

Vanhusneuvostot hankkivat tietoa esimerkiksi kutsumalla eri alojen asiantuntijoita ja kuntapäättäjiä neuvostojen kokouksiin ja järjestämällä yhteisiä tapaamisia. Tietoa saadaan myös osallistamalla mahdollisuuksien mukaan erilaisiin koulutuksiin, seminaareihin, tiedotustilaisuuksiin, työryhmiin ja hankkeisiin, lautakuntien ja valtuuston kokouksiin sekä pitämällä yhteyttä vanhusneuvoston jäsenten taustajärjestöihin ja -yhdistyksiin. Tärkeänä toimintamuotona mainittiin myös vanhusneuvoston kokousten yhteydessä järjestetyt aamukoulut, joihin kutsutaan esimerkiksi paikallisten eläkeläisjärjestöjen puheenjohtajat ja varapuheenjohtajat.

”Asiantuntija tapaamisia mm. sosiaali- ja terveystalouden palveluista, kulttuuripalveluista, jotta saamme ajankohtaista tietoa ikäihmisille tarjottavista palveluista”

”Erilaiset työryhmät tai osallisuustilaisuudet, joissa vanhusneuvostolla on edustus (Ikäystävällisyyden, soveltavan liikunnan ja kulttuurisen vanhustyön työryhmät, lähiökehittämishankkeen osallisuustilaisuus)”

”Yhteispalaverit kunnanhallitus, nuorisovaltuusto ja vammais- ja vanhusneuvosto kanssa”

³² Lainaukset ovat suoria otteita vanhusneuvostoille lähetetyn kyselyn vastauksista. Kysely ks. Liite.

”Ajantasaisen tiedon hankkiminen (jäsenet aktiivisia) internetin kautta.”

”Kunnan johtavien viranhaltijoiden kutsuminen neuvoston kokouksiin esittelemään hallinto-alansa toimintaa ja samalla kuulemaan neuvoston toiveita ja esityksiä ikäihmisten palvelujen ja ympäristön parantamiseksi”

”Suora vaikutuskanava kunnanviranhaltijoihin ja kunnanhallitukseen. Tarvittavat asiat saadaan välittömästi eteenpäin tiedoksi ja käsittelyyn. Keskusteluyhteys kuntaan luonteva. Asioita ei hoideta vain lausuntonjen kautta.”

Tärkeäksi vanhusneuvoston toiminnaksi kuvattiin myös tiedottaminen neuvostosta ja sen toiminnasta, kuten kokouksista, tapahtumista ja muista ajankohtaisista asioista eri kanavia pitkin niin kuntalaisille kuin eri sidosryhmille. Esimerkkeinä mainittiin myös vaalikausittaisen koosteen tekeminen esimerkiksi kuntavaaliehdokkaille neuvoston toiminnasta ja tavoitteista sekä erilaisten kirjelmien lähettäminen kunnan eri toimialoille, jotta ikääntyneiden näkökulma huomioitaisiin päätöksenteossa. Vanhusneuvostojen hyödyntämiä tiedotusvälineitä ovat esimerkiksi neuvoston omat tai kunnan verkkosivut, sosiaalinen media, paikallislehdet, kotitalouksiin jaettavat esitteet ja ikäihmisten kohtauspaikkoihin vietävät ilmoitukset. Tiedottamisella on keskeinen merkitys vanhusneuvoston tunnettavuuden kannalta. Tunnettavuus puolestaan voi lisätä niin ikäihmisten osallistumista neuvostojen tapahtumiin kuin myös yleisemmin osallisuutta, sillä neuvostojen kautta kuntalaisten on mahdollista tehdä esimerkiksi ehdotuksia aloitteista ja nostaa esille arjessa koettuja epäkohtia tai myönteisiä asioita.

Vanhusneuvostot järjestävät monenlaisia tapahtumia, koulutuksia ja yleisötilaisuuksia ikääntyneitä kiinnostavista ajankohtaisista ai-

heista. Niitä järjestetään niin vanhusneuvoston omana toimintana kuin yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa. Yleisesti mainittuja tapahtumia ja tilaisuuksia olivat esimerkiksi vanhusviikon juhla, ikäihmisten joulujuhla, vuoden vanhuksen valitseminen, vanhus- ja vammaisneuvoston toripäivät, digikoulutukset, ulkoilutapatumat, senioriparlamentin järjestäminen vanhustenviikolla, erilaiset kulttuuritapahtumat ja ystävänpäiväkahvit.

”Osallistuminen ikäihmisten kohtaamislaisuuksien järjestämiseen (Kahvia ja kohtaamisia) & Kumppanuuspöytätoiminta (Kokoa eri tahojen toimijat: kunnan, vanhusneuvosto, yhdistykset, seurakunta jne.)”

”Vanhusviikon toiminta on ollut vilkasta ja erilaista ohjelmaa järjestetty. Tänä vuonna mm. Sydänviikon ulkoilutapahtuma, eläkeläisten kerho, musiikkihetki, riittävä ja monipuolinen ravitsemus-luento, kyläkävely, keppijumppa, elokuvat.”

”Tietoiskujen ja luentojen järjestäminen ajankohtaisista asioista.”

Ikäihmisten kuuleminen oli vastausten perusteella myös tärkeä osa vanhusneuvostojen toimintaa. Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin myös erillisessä kysymyksessä kuvailemaan tarkemmin, millä tavoin vanhusneuvosto kuulee kuntansa ikääntyneitä. Vastausten perusteella vanhusneuvostot kuulevat heitä erityisesti omien jäsentensä taustajärjestöjen ja -yhdistysten kautta. Laaja-alaisen verkostojen avulla tavoitetaan eri elämäntilanteissa ja asemassa olevia ikäihmisiä, ja sitä kautta myös erilaiset tarpeet, huolet ja toiveet tulevat vanhusneuvostojen tietoon. Eräässä vastauksessa tuotiin esille tarve kuulla myös nuorempia sukupolvia, joilla on omia iäkkäitä vanhempia ja läheisiä. Sitä kautta vanhusneuvostot voivat saada tärkeää tietoa myös kaikkein haavoit-

tuvimmassa asemassa olevista iäkkäistä, joiden ääni ei välttämättä muuten kuuluisi.

Vanhusneuvostot kuulevat kuntansa ikääntyneitä ihmisiä myös erilaisissa neuvostojen ja muiden toimijoiden järjestämissä tapahtumissa ja tilaisuuksissa sekä vierailamalla ikäihmisten keskeisissä kohtaamispaikoissa, palveluissa ja palvelutaloissa. Ikääntyneille tehdään erilaisia kyselyjä, joiden raportit annetaan tiedoksi vanhusneuvostoille niiden toiminnan tueksi. Suoraa palautetta vanhusneuvostot saavat myös sähköpostitse, puhelimitse ja palautelaatikoiden kautta. Tietoa välittyy vanhusneuvostoille myös arkisissa kohtaamisissa erityisesti pienimmissä kunnissa ja kylissä. Vanhusneuvostojen tietoon tulleet ikäihmisten asiat käsitellään kokouksissa ja niistä viestitään tarpeen mukaan kunnan suuntaan.

”Vanhuksilta ja vammaisilta tai heidän omaisiltaan tulleet viestien tai huomattujen epäkohtien tiedottaminen päättäjille, esim kunnanhallitus ym.”

”Olemalla itsekin vanhuksia ja kuuntelemalla ikätoverita. Kuuntelemalla nuorempaa polvea, joilla on kysymyksiä omaistensa voinnista ja avun tarpeesta”

”Haluamme saada aktiivisesti palautetta. Olemme olleet mukana kunnassa järjestetyssä hyvinvointitapahtumassa niin, että meille on voinut esittää mieltä askarruttavia kysymyksiä ja toiveita. Näitä olemme sitten kokouksessa puhuneet ja viestittäneet eteen päin kunnassa. Olemme tehneet myös oman esitteen, jota on jaettu eri tilaisuuksissa ja se on ollut jaossa mm. kirjastossa. Tavoite on ollut, että meidät tunnettaisiin ja tiedettäisiin ja että meitä olisi helppo lähestyä.”

”Normaalivuosina tapahtumien yhteydessä on ollut kyselylomakkeita, joissa ikäihmiset ovat saaneet tuoda esille näkemyksiään ja toiveitaan.”

Osa vastaajista ilmoitti, että ikääntyneiden kuulemisessa on vielä kehitettävää. Haastetta tuottaa niiden kuntalaisten tavoittaminen, jotka eivät esimerkiksi kuulu järjestöihin tai yhdistyksiin. Myös vanhusneuvostojen heikko tunnettavuus joissakin kunnissa koettiin haasteena, sillä silloin ikäihmiset eivät välttämättä tiedosta mahdollisuutta ottaa yhteyttä neuvostoon, minkä arveltiin selittävän kuntalaisten vähäisen aktiivisuuden neuvoston suuntaan.

3.3 Esimerkkejä vanhusneuvostojen käytännöistä ja toimintatavoista

Selvityksen perusteella vanhusneuvostoilla on hyvin monenlaisia (ks. Taulukko 1) tapoja käytännössä toteuttaa tehtäviään. Osa niistä liittyy edellä kuvattuihin keskeisiin toimintamuotoihin, kuten kokousten pitämiseen tai vaikuttamistyöhön, osa on muuta vanhusneuvostojen toimintaa, kuten tapahtumien järjestämistä, omasta toiminnasta tiedottamista ja sidosryhmäyhteyttä.

Taulukko 1. Poimintoja vastaajien kokemuksista oman vanhusneuvoston hyvistä toimintatavoista ja käytännöistä.

Hyväksi koettuja käytäntöjä ja toimintatapoja

Kokouskäytännöt, jäsenten välinen työnjako ja vuorovaikutus, kokoonpano

- Säännöllisesti kokouksia, joihin jäsenet osallistuvat aktiivisesti
- Hybridikokousten pitäminen
- Vuosikellon koostaminen yhteisesti toimintavuoden alussa
- Aktiivinen viestintä sähköpostin välityksellä kokousten välissä
- Valmisteleva työryhmä vanhusneuvostossa, joka suunnittelee, valmistelee ja esittelee
- Valittu työvaliokunta asioiden toimeenpanoa varten
- Lausuntotoimikunta, joka valmistelee lausuntoja, välittää luonnoksen sähköpostitse koko vanhusneuvostolle, jota tarvittaessa muokataan jäsenten palautteen perusteella
- Sisäiset työryhmät neuvostossa ja sitä kautta vastuun jakaminen jäsenten kesken, esim. esteettömyysasioihin keskittyvä ryhmä
- Neuvoston jäsenten työnjako seurantavastuista hyvä käytäntö, mikä myös parantunut jäsenten oman työn arvostusta
- Kaikilla jäsenillä vastuullaan vanhuspalveluyksikkö, jossa vieraillee säännöllisesti ja tuo sieltä kuulumiset kokouksiin
- Kaupungin virkamiehet tulevat aina pyydettyä neuvoston kokouksiin ja kertovat mielellään käsiteltävinä olevista asioista
- Kunnanhallituksen edustajan osallistuminen aktiivisesti neuvoston kokouksiin, välittää tietoa kunnanhallituksesta neuvostolle ja toisin päin
- Aamukoulujen pitäminen ennen kokousta
- Jokaisessa kokouksessa kunnan eri palvelualueiden alustuksia
- Kokousten pitäminen kylissä ja niihin kyläläisille vapaa pääsy
- Kokoontumisten vuorottelu kunnan eri alueilla
- Neuvoston jäsenet kertovat aktiivisesti ajankohtaisista kuulumisista ja niitä välitetään eteenpäin kaupungin toimijoille
- Vanhusneuvoston jäsenet aktiivisia tiedon etsinnässä ja kysyvät kunnan viranhaltijoilta perusteluita erilaisille päätöksille
- Neuvostosta edustaja mukana valtuuston kokouksissa läsnäolo- ja puheoikeudella
- Lausuntojen aktiivinen laatiminen
- Monipuolinen kokoonpano hyvä toimintatapa
- Koettu hyvänä, että jäsenenä lautakuntien ja jaostojen luottamushenkilöitä
- Vanhusneuvoston kehittämispäivät, joissa asioita käsitellään laajemmin ja syvällisemmin, osallistetaan ja aktivoidaan neuvoston jäseniä
- Kunta tarjoaa kokouskahvit neuvostolle

<p>Tapahtumien järjestäminen, tapahtumiin osallistuminen, vierailut, ikäihmisten kuuleminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Neuvostolla kunnan kaikille ikäihmisille suunnattuja tapahtumia ja tilaisuuksia • Tapahtumien ideointi vanhustenviikolla mahdollisimman monipuolisesti, jotta kaikille olisi jotain iästä ja toimintakyvystä riippumatta • Tapahtumien järjestäminen yhdessä sidosryhmien kanssa (esim. seurakunta, järjestöt) • Monilla neuvostoilla erilaisia säännöllisesti järjestettäviä tapahtumia, kuten kuukausittaiset senioritanssit, seniorisummit kaksi kertaa vuodessa, toritapahtumat, ikäihmisten liikuntapäivät, kerran vuodessa järjestettävä virkistystilaisuus ikäihmisille, jossa keskustelua tulevan vuoden tavoitteista sekä yhdessäoloa ja aktiviteetteja, seniorimessujen järjestäminen yhteistyössä kaupungin ja ammattikorkeakoulun kanssa jne. • Tapahtumien järjestäminen verkossa koronan aikana • Esteettömyyskartoitusten tekeminen • Paneelikeskustelun järjestäminen, johon kutsuttu luottamushenkilöitä vastaamaan kunnan ikäihmisten kysymyksiin • Seminaarien järjestäminen muutaman kerran vuodessa, seminaarissa esitelty ikäihmisille esimerkiksi lausunnossa ollutta vanhuspalveluja koskevaa laatusuosituksia • Vanhusfoorumi joka toinen vuosi, jossa mukana kaikki kunnan toimialat, sote, srk ja järjestöt. Kuullaan ikäihmisten ajatuksia, jotka huomioidaan laadittaessa suunnitelmaa ikääntyneen väestön tukemiseksi • Neuvoston osallistuminen asiakasfoorumeihin • Koulutuksiin ja seminaareihin osallistuminen • Ikäihmisten tapaaminen kunnan eri taajamissa • Avoimet ovet ja tilaisuudet ikäihmisille, joissa heitä kuullaan • Tutustumiskäynnit kunnan alueen vanhusten hoivakoteihin • Vanhusasiain raatitoiminnan avulla kartoitetaan iäkkäiden palvelutarpeita • Tapahtumien tarjoiluja kustannettu keräämällä neuvoston jäseniltä vapaaehtoinen kahvimaksu • Vuosittain myönnettävä vuoden vanhusteko -palkinto
<p>Tunnettavuuden edistäminen, toiminnasta tiedottaminen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Monipuoliset tiedotuskanavat (paikallislehti, omat verkkosivut, Facebook ja Instagram) • Säännöllisesti ilmestyvä neuvoston sähköpostitiedote halukkaille • Järjestökirje ajankohtaisista asioista eläkeläis- ja veteraaniryhdyksille • Vanhustenviikon tilaisuuksissa neuvoston toiminnasta kertominen • Kaupunki tiedottaa omilla verkkosivuillaan vanhusneuvoston

	<p>tapahtumista</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tapahtumista, kokouksista ja niissä keskeisimmistä käsiteltävistä asioista ilmoitetaan paikallislehdessä • Kokousmuistiot nähtävillä vanhusneuvoston verkkosivulla, laitettuna mahdollisimman pian kokouksen jälkeen • Neuvoston pöytäkirjojen toimittaminen ikäihmisten kohtaamispaikassa olevaan kansioon kaikkien luettavaksi • Eläkeläisjärjestöjen sivuilla tiedotetaan vanhusneuvoston toiminnasta • Neuvostolla hyvät verkkosivut kunnan sivujen yhteydessä, jossa nähtävillä esim. kokouksien asialistat, muistiot, toimintasuunnitelmat, toimintakertomukset ja yhteystiedot • Palveluoppaan ylläpitäminen, jossa ikäihmisiä koskettavia asioita • Neuvoston jäsenet ideoivat yhdessä erilaisia toimintatapoja kuntalaisten mielipiteiden kuulemiseen • Ikäihmisten toimintakalenterin tekeminen yhdessä eläkeläisyhdistyksen kanssa (sisältää esim. kokoukset, luennot, eri toimijoiden järjestämät viikoittaiset liikuntatuokiot) • Vanhusneuvostossa edustettuina olevien eläkeläisjärjestöjen harrastustoiminta kootusti listassa, jota jaettu eri tapahtumissa ja ikäihmisten asiointipaikoissa kuten kirjastossa ja terveyskeskuksissa • Vanhusneuvostolla esite, jossa tietoa neuvostosta ja sen tehtävistä sekä kokoonpanosta • Lehtikirjoitukset eri teemoilla • Osallistuminen järjestöjen tilaisuuksiin ja niissä neuvoston toiminnasta kertominen • Kirjelmät kuntapäätäjille
<p>Sidosryhmätyöskentely ja osallistuminen hankkeisiin ja työryhmiin</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteisiä suunnittelukokouksia eläkeläisjärjestöjen puheenjohtajien kanssa ja tapaamiset kunnanjohtajan kanssa • Jäsenet kertovat neuvoston päätöksistä ja ajankohtaisista asioista omien järjestöjensä kokouksissa • Tutustuminen kunnan palveluksessa oleviin johtohenkilöihin, etenkin uusiin tulokkaisiin • Neuvostosta jäsenedustaja kutsutaan kunnanvaltuuston kokouksiin, kutsuttu myös asiantuntijajäseneksi liikenneturvallisuustyöryhmään sekä uuden koulun rakentamisen valmisteluryhmään • Puheenjohtaja esittelee vuosittain kunnan johtoryhmälle vanhusneuvoston toimintasuunnitelman • Seudullinen yhteistyö kuntayhtymän kuntien vanhusneuvostojen kesken säännöllisillä kokoontumisilla muutamana kertana vuodessa

- Tutustumiset lähikuntien vanhusneuvostoihin
- Neuvostoilla säännöllisiä tapaamisia ja yhteistyötä sidosryhmien kanssa (esimerkkeinä mainittiin perusturvalautakunta, vammaisneuvosto, muut vanhusneuvostot, nuorisoneuvosto, liikuntatoimi)
- Kehittäjäyhteisötoiminta erilaisissa hankkeissa
- Tapaamiset kaikkien kunnan toimialojen kanssa
- Yhteistyö paikallislehden kanssa
- Sihteeri toimii keskitetysti tiedottajana, myös yhteys maakunnan vanhusneuvostoon
- Vanhusneuvoston jäsenyhdistysesittelyt koko neuvostolle
- Asiantuntijoiden ja muiden paikallisten osaajien saaminen erilaisiin tilaisuuksiin
- Päättäjien ja asiantuntijoiden kutsuminen neuvoston kokouksiin erikseen määritellyistä asioista
- Tapaamiset kunnan ja kuntayhtymän eri asiantuntijoiden kanssa lisäävät tietoa ja yhteistä ymmärrystä
- Neuvoston jäsenenä niin järjestöjä kuin kunnan luottamushenkilöitä, mitä kautta hyvä yhdyspinta laaja-alaiseen yhteistyöhön
- Eläkeläisjärjestöiltä tulleet ideat ja parannusehdotukset viedään eteenpäin päättäjille
- Neuvoston kokouksissa usein kunnan tekninen johtaja kertoo tulevista rakennushankkeista, kunnansihteeri puolestaan antaa tietoa esim. kunnan talouteen liittyvistä asioista, sosiaali- ja terveysalan edustajat kertovat vireillä olevista lakimuutoksista
- Maakunnallinen neuvosto otetaan aktiivisesti mukaan muutosten valmisteluun, seurantaan ja arviointiin
- Vanhusneuvoston järjestämiin tapahtumiin kutsuttu mukaan kunnan luottamushenkilöitä
- Suunnitteluryhmiin osallistuminen
- Vanhusneuvoston jäsenet aktiivisesti mukana esimerkiksi paikallisen vanhusten yksinäisyyttä torjuvassa hankkeessa
- Neuvostolla edustus monissa ohjausryhmissä (esim. HYTE)

3.4 Vanhusneuvostojen toimintaedellytysten toteutuminen

Vastaajilta tiedusteltiin vanhusneuvostojen toimintaedellytysten toteutumisesta esittämällä erilaisia väittämiä. Vastaajilla oli halutessaan mahdollista antaa lisätietoja toimintaedellytyksistä, minkä avulla saatiin tarkempaa tietoa niiden käytännön toteutumisesta. Tulosten perusteella toimintaedellytysten toteutumisessa on melko paljon vaihtelua kunnittain.

Vanhusneuvostojen toimintaedellytyksistä huolehditaan hyvin erityisesti, kun kyse on kokoustiloista ja yleisesti kokousjärjestelyistä, kuten teknisistä välineistä. Lähes kaikissa vanhusneuvostoissa sihteerinä tai esittelijäsihteerinä toimii kunnan palveluksessa toimiva henkilö (93 %). Kunnan myöntämällä sihteerillä tai esittelijäsihteerillä on keskeinen rooli vanhusneuvoston toiminnan kannalta, sillä sihteeri toimii linkkinä kunnan muiden toimijoiden ja vanhusneuvoston välillä, välittää tietoa neuvoston jäsenille, huolehtii kokousjärjestelyistä, avustaa esityslislojen ja lausuntojen tekemisessä sekä valmistelee ja esittelee. Sihteerin tehtävät kuitenkin vaihtelevat vanhusneuvostojen välillä. Kaikissa kunnissa sihteerille ei olla vastausten perusteella varattu riittävästi aikaa vanhusneuvoston käyttöön tai sihteerin toiminta rajautuu lähinnä tekniseen kokousten järjestämiseen, mikä ei vastaajien mukaan vastaa vanhusneuvoston todellisia tarpeita. Muutamien vastausten mukaan sihteerin vaihtuminen kesken kauden on aiheuttanut haasteita muun muassa tiedonkulussa.

”Toimintaedellytykset mielestäni hyvät, saatu vapaamuotoisesti järjestää kokoukset, paitsi tietenkin korona-aikana on toiminta ollut vajavaista. Sihteeri on avustanut meitä hyvin ja yhdessä hänen kanssaan on saatu suunnitella esityslista ja muutkin tiedotukset.”

”Ylä-Savon Sote-alueella on neuvostoilla (6 neuvostoa) käytössä yhteinen sihteeri, jonka tehtäväkuva muutettu tekniseksi sihteeriksi ja joka voi käyttää sihteerin tehtäviin 20 % työajastaan. Muutos tapahtui tämän vuoden kesällä SOTE:n yksipuolisella ilmoituksella. Aiemmin sihteeri on voinut käyttää puolet työajastaan kokousten valmisteluihin ja kokouksiin. Koemme jäävämmä toiminnassa liiaksi luottamushenkilöiden oman tiedonhankkimisen varaan.”

”Useampi varsinainen jäsen on kahden viime vuoden aikana poistunut, tämä on vaikuttanut ryhmädynamiikkaan ja keskinäiseen viestittelyyn. Vanhusneuvoston sihteeri on vaihtunut kesken kauden ja tiedonkulussa on ilmennyt ongelmia.”

Valtaosa vastaajista ilmoitti, että vanhusneuvoston jäsenille maksetaan kokouspalkkiot (91 %) ja korvataan toimintaan liittyviä matkakuluja (92 %). Suurimmalle osalle vanhusneuvostoista on myös myönnetty toimintabudjetti, mutta vajaa viidennes vastaajista kuitenkin ilmoitti, ettei erillistä toimintabudjettia ole. Osa vastaajista koki, että nykyistä suurempi toimintabudjetti tukisi vanhusneuvoston suunnitelmallisempaa toimintaa ja sitä kautta edistäisi neuvoston toimintaedellytyksiä. Vanhusneuvostoille varattuja määrärahoja on kuitenkin vastausten perusteella paikoin pienennetty kunnan kiristyneen taloudellisen tilanteen takia. Toimintabudjetin euromäärää ei kysytty, mutta aikaisempien selvitysten perusteella sen suuruuden tiedetään vaihtelevan nolasta eurosta kymmeneen tuhansiin.³³

³³ Latvalahti J. (2015) Vanhusneuvosto-opas. Sitra, Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. KL-Kustannus Oy, Helsinki, 9. <https://www.sitra.fi/julkaisut/vanhusneuvosto-opas/>

Osa kunnista järjestää perehdytystä vanhusneuvostoille, mutta yleisempää on, että perehdytyksen järjestää esimerkiksi vanhusneuvosto itse tai perehdytyksen saa osallistumalla esimerkiksi maakunnan yhteisiin vanhusneuvostokoulutuksiin. Vastaajista noin kolmannes ilmoitti kunnan järjestävän koulutuksia vanhusneuvostoille, mutta pääosin kunnat kuitenkin tiedottavat muiden toimijoiden järjestämistä koulutuksista ja seminaareista sekä alueellisista ja valtakunnallisista koulutusmahdollisuuksista, joihin vanhusneuvostojen jäsenet voivat halutessaan osallistua. Esimerkkeinä mainittiin muun muassa valtakunnalliset vanhusneuvostopäivät, Voimaa vanhuuteen -vertaisohjaajakoulutus sekä erilaiset hyvinvointiin, liikuntaan, ikääntymiseen, sosiaali- ja terveyspalveluihin, tietotekniikkaan, kuntastrategiaan, lakiuudistuksiin ja vanhuspalvelulakiin liittyvät koulutukset. Koronapandemian aikana joihinkin koulutuksiin ja luentoihin osallistuminen on ollut mahdollista etäyhteydellä.

”Tarjotaan paljon osallistumismahdollisuuksia erilaisiin tilaisuuksiin, eivät välttämättä olen koulutuksen nimellä eivätkä pelkästään neuvostoille. Kaupunki on tarjonnut neuvoston jäsenille tilaisuutta osallistua lukuisiin tapahtumiin, joihin on kuulunut myös koulutusta ja välittänyt tietoa niistä. Vanhus- ja vammaisneuvostolle on järjestetty joitakin yhteisiä toiminnan kehittämiseen ja tiedonsaantiin tärkeitä tapahtumia.”

Vastausten perusteella osassa vanhusneuvostoja jäsenet kaipaavat kuitenkin lisää perehdytystä ja koulutusta vanhusneuvoston toiminnasta, lakisäätelistä tehtävistä ja siitä, miten asiat etenevät päätöksiksi kunnissa. Eräs vastaaja toi esille, että koulutusta vanhusneuvostolle on pyritty saamaan, mutta se ei kuitenkaan ole toteutunut. Vastauksessa ei kuitenkaan käynyt ilmi, millaisesta koulutustarpeesta oli

kyse. Yhdessä vastauksessa myös ongelmaksi kuvattiin se, että kesken kauden tulleille uusille vanhusneuvoston jäsenille ei kerrota neuvoston toimintatavoista. Osassa vastauksia esitettiin tarpeelliseksi kouluttaa kunnissa myös kunnanhallitusta, luottamushenkilöitä ja johtavia viranhaltijoita vanhusneuvostoista ja niiden roolista sekä asemasta kunnissa.

”Vanhusneuvoston toiminnan perusteellinen neuvonta ja koulutus kunnasta puuttuu/pelkät lakipykälät eivät riitä”

”Toivosin että kunta antaisi perehdyttämiskoulutusta neuvoston jäsenille, sekä kunnanhallituksen jäsenille ja kunnanjohtaville viranhaltijoille vanhusneuvoston yhteistyön toiminnan kehittämiseksi.”

Toimivat yhteydenpitokäytännöt ja tiedottaminen ovat keskeisiä toimintaedellytyksiä vanhusneuvostoille, sillä ne mahdollistavat vanhusneuvostojen oikea-aikaisen osallistumisen ja vaikuttamisen kunnan asioihin. Enemmistö vastaajista (68 %) ilmoitti, että kunta on luonut pysyvät yhteydenpitokäytännöt kunnan viranhaltijoiden, luottamushenkilöiden ja vanhusneuvoston välille, mutta kuitenkin vain alle puolet (44 %) vastaajista ilmoitti kunnan tiedottavan ikäihmisiä koskevista suunnitelmista ja aikatauluista ajoissa vanhusneuvostolle. Vanhusneuvoston vaikuttavan toiminnan kannalta haasteellista on etenkin se, jos kuntien antama informaatio saavuttaa vanhusneuvostot siinä vaiheessa, kun asiat on pitkälti valmisteltu tai vanhusneuvostoilla ei ole riittävästi aikaa perehtyä suunnitelmiin ja valmisteluun liittyviin aineistoihin. Sekä yhteydenpidossa että tiedottamisessa on kuitenkin eroja niin kunnittain kuin myös kuntien sisällä esimerkiksi toimialoitain. Osassa kuntia toimivampia käytäntöjä on lähdetty kehittämään yhteistyössä neuvostojen kanssa, ja ongelmakohtiin on vastaajien mu-

kaan myös saatu parannuksia, mutta osassa kuntia vanhusneuvostoilla on suuria haasteita esimerkiksi saada kunnalta tietoa hyvissä ajoin.

”Tällä kaudella aloitettu kehittämään vanhusneuvoston ns. hyväksikäyttöä kunnallisessa päätöksenteossa, eli pyritään antamaan aikaisemmin tietoa esille tulevista ikäkuntalaisia koskevista asioista esim. budjettia. Tästä saimme jo valmisteluvaiheessa tietoa ja annoimme kommentteja valmistelun edetessä. Tätä toimintaa on myös laajennettu eri toimialoille.”

”Viimeisimmässä kokouksessa keskustelimme vakituisesta tapaamisesta päättäjien kanssa (liittyy esim kunnan rakennussuunnitelmiin, esteettömyyteen yms). Aika sovittu.”

”Toimintasuunnitelmaamme on kirjattu yhteistyö kunnan eri viranhaltijoiden kanssa. Yhteistyö on pitkälti lähtenyt vanhusneuvoston tarpeista”

”Neuvoston jäsenillä ei ole mahdollisuutta saada ajantasaista riittävää tietoa eri sektoreiden valmistelussa olevista tai suunnitteilla olevista toimenpiteistä, joilla on vaikutusta ikäihmisten hyvinvointiin ja elinolosuhteisiin. Oikea-aikainen reagointi ei ole näin ollen mahdollista. Neuvoston jäsenillä ei ole yhteyksiä eikä valtuuksia asioida valmistelutahojen kanssa.”

”Lautakunnat eivät tiedosta tarvetta olla yhteydessä vanhusneuvostoon. Vasta pyydetäessä saamme lautakunnista käsiteltäviä kohteita tarkasteltaviksemme. Tekemiimme lausuntoihin ei vastata.”

”Toimintasääntö ei anna riittävää tukea toiminnalle. Pitäisi määritellä miten neuvosto valitaan, miten tiedonkulku hoidetaan, miten vaikuttavuuskanavat toteutetaan, mikä hallintokunta on isäntänä”

Vanhusneuvostojen omat verkkosivut tai kunnan verkkosivujen yhteydessä olevat alisivut eivät tulosten perusteella olleet kovinkaan yleisiä, sillä alle 40 prosenttia vastaajista vastasi myönteisesti kysymykseen verkkosivusta.

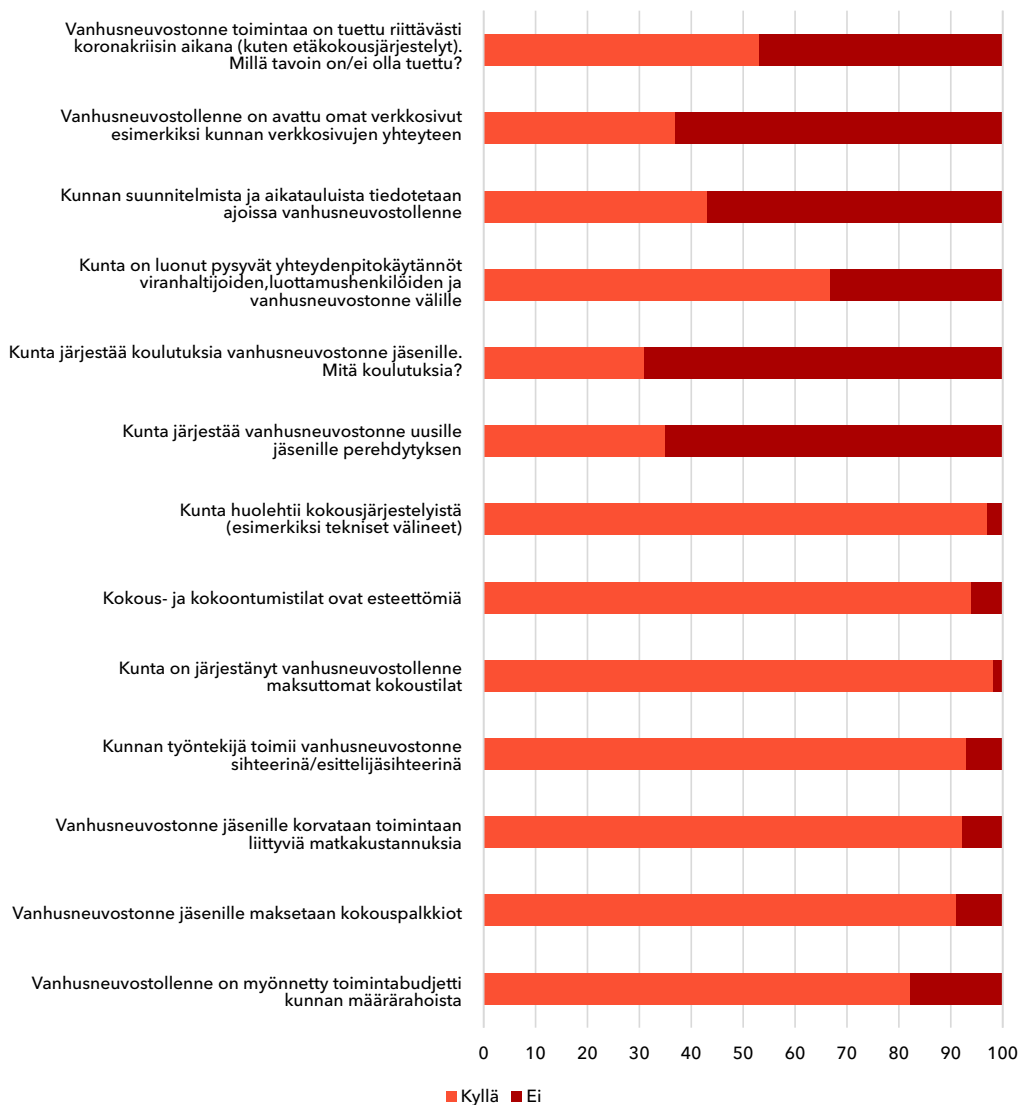
Vastaajista hieman yli puolet arvioi, että kunta on tukenut vanhusneuvoston toimintaa riittävästi koronakriisin aikana. Kunnissa on annettu mahdollisuuksia etäkokousten ja hybridikokousten järjestämiseen esimerkiksi tarjoamalla vanhusneuvostoille maksutonta digiopastusta sekä ohjausta ja teknistä tukea. Myös tavallisten lähikokousten pitämiseen on tarjottu tukea koronatilanteen sallimissa rajoissa. Huomattava osa vastaajista kuitenkin kokee, että tukea olisi tarvittu enemmän.

3.5 Koronakriisin vaikutuksia vanhusneuvostojen toimintaan

Kyselyssä vastaajilta tiedusteltiin avoimella kysymyksellä siitä, miten vallitseva koronatilanne on vaikuttanut vanhusneuvostojen toimintaan. Kyselyyn vastaamisen aikana koronapandemia oli jatkunut Suomessa jo lähes vuoden. Viruksen leviämisen hillitsemiseksi annettiin erilaisia kokoontumisrajoituksia sekä suosituksia ylimääräisten lähikontaktien välttämiseen. Erityisesti lähikontaktien välttämistä painotettiin perussairaille ja yli 70-vuotiaille, jotka kuuluvat koronaviruksen riskiryhmään. Rajoitukset ja suositukset ovat vaihdelleet jonkin verran alueellisesti, sillä koronatilanne on ollut erilainen eri puolilla maata.

Poikkeustilanne on vaikuttanut kaikkien vanhusneuvostojen toimintaan tavalla tai toisella. Monia kuntien ja vanhusneuvostojen järjestämiä ikäihmisille suunnattuja tapahtumia ja muita tilaisuuksia on jouduttu perumaan tai siirtämään verkkoon. Koronapandemia on myös vaikeuttanut ikäihmisten kuulemista, sillä monet tapahtumat, keskustelutilaisuudet ja kansalaisraadit ovat tärkeitä väyliä palautteelle, huolille ja toiveille suoraan ikääntyneiltä. Vanhusneuvostot eivät myöskään ole voineet tehdä tavanomaisia vierailukäyntejä ikääntynei-

Onko kunta/kuntayhtymä huolehtinut seuraavista vanhusneuvostonne toimintaedellytyksistä?

KUVA 5. Vanhusneuvostojen toimintaedellytysten toteutuminen (Vastaajat n=181).

den palveluihin tai tavata kuntalaisia keskeisissä kohtaamispaikoissa. Samaten sidosryhmätyöskentely ja verkostoituminen on osoittautunut haasteelliseksi. Monissa vanhusneuvostoissa on esimerkiksi jouduttu perumaan tai siirtämään sovittuja tapaamisia kuntien virkamiesten, lähikuntien vanhusneuvostojen, järjestöjen ja yhdistysten sekä muiden keskeisten sidosryhmien kanssa. Osittain tästä syytä koronatilanne on myös vaikeuttanut tiedonkulkua kunnilta vanhusneuvostoille. Muutamissa vastauksissa tuotiin esille, että sihteerin ja puheenjohtajan rooli ja työtaakka ajankohtaisen tiedon hankkimisessa ja välittämisessä neuvostolle on koronapandemian aikana kasvanut.

"Tänä koronavuonna on jäänyt pois virkamiesten tapaaminen. Aikaisempina vuosina puheenjohtaja on käynyt kunnan johtoryhmässä kertomassa vanhusneuvoston toimintasuunnitelman"

"Vanhusneuvoston sihteeri joutunut suu-remmassa määrin ottamaan vastuuta, että jäsenet saavat tietoa."

Poikkeustilanteessa muutoksia on jouduttu tekemään erityisesti kokousten järjestämiseen, jäsenten väliseen yhteydenpitoon ja työskentelytapoihin. Vastausten perusteella neuvostojen välillä on kuitenkin suuria eroja siinä, missä määrin toimintaa on voitu jatkaa, ja millaiset edellytykset neuvostoilla on ollut esimerkiksi toimintatapojen muuttamiseen. Osalle vanhusneuvostoista etätyöskentelyn ja -yhteydenpidon käytännöt olivat tuttuja jo entuudestaan tai uusiin käytäntöihin on pystytty sopeutumaan nopeasti. Kokouksia on järjestetty esimerkiksi hybridinä, jolloin osa jäsenistä on voinut osallistua etänä ja osa paikan päällä. Vanhusneuvostoissa on hyödynnetty myös sähköpostia ajankohtaisten asioiden käsittelyssä, kuten lausuntojen valmistelussa. Pienet vanhusneuvostot ovat voineet kokoontua melko turvallisesti

lähikokouksissa huolehtimalla turvaväleistä ja hygieniasta sekä kokoontumalla isommassa tilassa.

"Ei ole ollut vaikutuksia. Olemme voineet hoitaa vanhusneuvostolle kuuluvat asiat aikataulujen mukaisesti. Tapahtumia on jouduttu muuttamaan lähitapahtumista verkossa tarjottaviin tapahtumiin."

"Vanhusneuvoston kokoukset on toteutettu suunnitelmien mukaan, mutta etänä. Elokuussa oli yksi live -kokous, johon osa jäsenistä kuitenkin osallistui etänä. Etäkokoukset ovat sujuneet oikein hyvin. Pöytäkirjoja ei ole allekirjoitettu livenä, vaan hyväksymisen tapahtuu sähköpostitse"

"Kokoukset on järjestetty hybridinä, vierailut peruttu ja koulutuksiin osallistuminen tehty etänä"

"Vanhusneuvosto on pitänyt sähköpostikokouksia."

Kaikilla vanhusneuvostoilla ei ole kuitenkaan ollut riittäviä edellytyksiä eikä osaamista etäkokousten järjestämiseen tai niihin osallistumiseen, mikä on paikoitellen lamaannuttanut vanhusneuvostojen toiminnan lähes kokonaan. Tämän taustalla on erityisesti jäsenten puutteelliset tietotekniset taidot. Kaikilla ei myöskään ole tarvittavia välineitä, kuten tietokonetta tai sähköpostia. Syrjäisimmillä seuduilla huonot verkkoyhteydet ovat estäneet joidenkin jäsenten etäkokouksiin osallistumisen. Haasteena on myös ollut saada kaikki jäsenet ottamaan aktiivisesti osaa neuvoston toimintaan poikkeavassa tilanteessa.

”Koronakriisi on, voi sanoa, pysäyttänyt täysin vanhusneuvoston toimintamuodot, ikäihmisten palvelutaloissa emme ole voineet vieraillla tai tutustua talon toimintaan ja työtapoihin, kuten aikaisemmin. Virkistystapahtumia ja naapurikunnan vanhusneuvostotapaamiset jääneet kokonaan pois, tai siirretty tulevalle vuodelle.”

”Vanhusneuvoston jäsenet kuuluvat riskiryhmään ja kaikilla ei ole tietokonetta, etäkokousten pito ei onnistu.”

”Aktiivitoiminta on loppunut, netin kautta on toimintaa, johon ei kaikki halua ottaa osaa.”

”Annettavia lausuntoja on jouduttu käsittelemään sähköisesti ja viestit eivät ole aina saavuttaneet tarvittavaa tulosta. Kaikki jäsenet eivät laita kommentteja lausuntoihin. Eli kaikkien ääni ei kuulu.”

Muutamissa vastauksissa kuvattiin koronan aiheuttaman poikkeustilan ja muutosten tuoneen mukanaan myös joitakin myönteisiä vaikutuksia vanhusneuvoston toimintaan ja näkyvyyteen. Koronan voidaan ajatella vauhdittaneen neuvostojen toimintatapojen muutoksia, jotka vastaavat paremmin nykypäivän vaatimuksia digiosaamisesta.

”Normi kokouksia ei ole pystytty pitämään. Positiivisena on että vanhusneuvosto on näkynyt enemmän paikallislehdissä, ohjeistamassa ikäihmisiä koronan aikana.”

”Korona edesauttanut ”digiloikkaa”, kun jouduttiin aloittamaan Teamsin käyttö”

3.6 Näkemyksiä vanhusneuvostojen asemasta ja mahdollisuuksista vaikuttaa kunnissa

Vanhusneuvostojen mahdollisuudet vaikuttaa ikääntyneisiin liittyviin asioihin koettiin erilaisina eri kunnissa, mutta myös kuntien sisällä on paljon eroja esimerkiksi siinä, missä määrin vanhusneuvostolla on mahdollisuuksia vaikuttaa eri sektorien asioihin. Osassa vastauksia vaikutusmahdollisuudet nähtiin melko hyvänä jo nykyisellään tai niiden arvioitiin kehittyneen viime vuosien aikana. Vanhusneuvostoja kuullaan aiempaa useammin jo valmisteluvaiheessa, ja vanhusneuvoston toimintaa ja asiantuntemusta arvostetaan kunnassa. Myönteisissä vastauksissa korostui vanhusneuvoston aiempaa vakiintuneempi asema kunnan toimijana, kunnan puolelta saatu tuki vanhusneuvoston toiminnalle, hyvä yhteistyö ja avoin keskusteluyhteys kunnan eri toimijoiden ja päättäjien kanssa kuin myös vanhusneuvoston jäsenten oma aktiivisuus ja panostus neuvoston toimintaan.

”Vanhusneuvostolla on jo nyt aika hyvät mahdollisuudet vaikuttaa asioihin ja melko vakiintunut asema --- päätöksenteon ohessa.”

”Vanhusneuvostoa kuullaan pienissä ja suurissa asioissa ja vanhusneuvosto on aina asioiden valmistelussa mukana. He ottavat aktiivisesti kantaa. Kunnan asioita suunnitellaan yhteisen tekemisen kautta.”

”Viime vuosina vanhusneuvostoa on kuultu enemmän kuin aikaisemmin vanhusväestöä koskevien asioiden käsittelyn valmisteluvaiheessa.”

”Olemme parin viime vuoden aikaan saaneet arvostusta toiminnallemme viestimällä osaamisestamme vanhusasioissa. (Aiemmin pidettiin eläkeläispolitiikkojen kahvikerhona)”

Osassa kuntia vanhusneuvostoissa koetaan vaikutusmahdollisuudet joko yleisesti ottaen melko heikkoina tai suuria haasteita on tietyissä aiheissa, kuten rakentamista ja kaupunkisuunnittelua koskevissa kysymyksissä. Kielteisissä näkemyksissä vastaajat toivat esille monia neuvostojen kohtaamia haasteita, joiden koetaan heikentävän vanhusneuvostojen vaikutusmahdollisuuksia.

Kaikissa kunnissa ei esimerkiksi riittävässä määrin tiedosteta vanhusneuvoston laillista asemaa keskeisenä kunnan toimijana. Vanhusneuvosto saatetaan aikaajoin sivuuttaa täysin ikäihmisiä koskevien asioiden suunnittelussa, valmistelussa tai arvioinnissa. Haasteena nähtiin etenkin se, ettei kunnan kaikilla toimialoilla tiedosteta aina riittävästi esimerkiksi erilaisten suunnitelmien ja hankkeiden yhteyttä ikääntyneisiin liittyvänä. Silloin vanhusneuvostoon ei välttämättä ymmärretä olla yhteydessä tai vanhusneuvoston osallistaminen tapahtuu liian myöhään, jolloin todelliset vaikutusmahdollisuudet kapenevat.

Aloitteiden, lausuntojen ja kannanottojen ei myöskään koeta johtavan muutoksiin tai niiden käsittelystä ja etenemisestä kunnan päätöksentekoprosesseihin ei saada vastausta tai tietoja. Vanhusneuvostoissa ollaan myös huolissaan vanhusneuvostojen asemasta ja mahdollisuuksista vaikuttaa tulevilla hyvinvointialueilla soteuudistuksen jälkeen ja siitä, miten tiedonkulku ja yhteistyö kunnan ja hyvinvointialueen kanssa varmistetaan.

”Meillä neuvosto toimii ikäihmisten parissa mutta kuntaan päin vaikuttavuus on heikkoa ja vaatii kovia ponnisteluja ja yksittäistä vaikuttamista.”

”Tämä työ turhauttaa tietyssä määrin, koska arvostusta ei saada.”

”Kaupunkiympäristötoimiala ei pidä vanhusneuvostoa toimialan kannalta relevanttina tekijänä.”

”Nyt tuntuu monesti siltä, että vanhusneuvostoa kyllä kuullaan, mutta sen mielipiteellä ei ole mitään vaikutusta.”

”Kaupungissa ei mielestäni ole oivallettu mitä oikeesti vanhuspalvelulaissa vanhusneuvoston toiminta tarkoittaa käytännössä. Sehän on uusi tapa toimia poikkihallinnollisesti ja moniammatillisesti ikääntyvän väestön hyväksi. Uudet toimintatavat vaatii muutosta, joka on haastavaa.”

Vastaajien näkemysten mukaan vanhusneuvoston vaikutusmahdollisuudet liittyvät osaltaan kunnan kokoon. Pienessä kunnassa asiat saattavat hoitua henkilökohtaisten yhteyksien kautta ja epävirallisia väyliä pitkin, kun taas isommassa kunnassa niiden hoitaminen vaatii yleisesti ottaen enemmän byrokratiaa. Toisaalta pienessä kunnassa vanhusneuvoston budjetti on yleensä pienempi kuin isommissa kunnissa.

Kyselyssä tiedusteltiin vastaajien näkemyksiä siitä, missä määrin vanhusneuvosto on päässyt vaikuttamaan erilaisiin ikääntyneisiin liittyviin asioihin ja neuvoston lakisääteisiin tehtäviin kunnassa tai kuntayhtymässä (Kuva 6). Tulosten perusteella vanhusneuvostojen toiminnan vaikutukset ulottuvat laajasti erilaisiin aiheisiin. Myönteisimpiä kokemuksia oli erityisesti ikäihmisten liikunnan tukemisesta, harrastus- ja kulttuuritoiminnan edistämisestä sekä yleisesti ikääntyneiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä. Toisaalta kaikissa osa-alueissa oli vastausten perusteella myös paljon tyytymättömyyttä. Noin kolme viidestä vastaajasta koki, että vanhusneuvosto on päässyt vaikuttamaan täysin (11 %) tai jokseenkin riittävästi (51 %) kunnan suunnitelmaan ikääntyneen väestön tukemiseksi. Ikäihmisten sosiaalipalveluiden riittävyyden ja laadun arvioinnin kohdalla vastaavat osuudet ovat jonkin veran alhaisemmat. Yli 34 prosenttia vastaajista arvioi, että neuvosto oli voinut vaikuttaa sote-palveluihin jokseenkin riittävästi, ja noin 12 prosenttia vastaa-

jista arvioi vanhusneuvoston voineen vaikuttaa tähän lakisääteiseen tehtävään täysin riittämättömästi. Koronakriisiin liittyviin toimintatapoihin ja suosituksiin vastaajat arvioivat voineensa vaikuttaa melko huonosti: 30 prosenttia vastasi tässä kohdin ”jokseenkin riittämättömästi” ja 14,5 prosenttia ”täysin riittämättömästi”. (Kuva 6.)

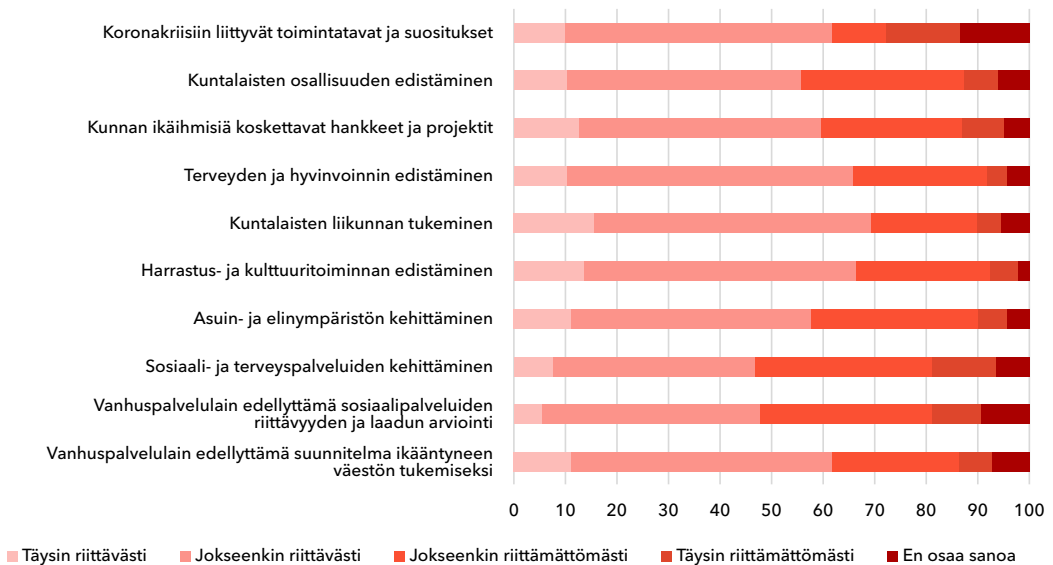
Vanhusneuvostoilta kysyttiin, mihin asioihin he toivoisivat vanhusneuvoston voivan jatkossa vaikuttaa nykyistä enemmän. Vastaajat toivovat voivansa vaikuttaa enemmän hyvin laajasti kaikkiin ikäihmisiä koskettaviin asioihin, kuten ikäystävälliseen asumiseen, ikäihmisten osallisuuden edistämiseen ja elämänlaadun parantamiseen, ikäihmisiin kohdistuvien asenteiden parantamiseen yhteiskunnassa, yksinäisyyden vähentämiseen ja palveluiden saavutettavuuteen.

”Yleensä ikääntyvien ihmisten asumiseen, hyvinvointiin ja terveyteen liittyviin asioihin. Eli seniorei-kansalaisten kokonaisvaltasen elämän laadun parantaminen pitää olla kirkkaana tavoitteena.”

”Sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuuden kuntayhtymän pienimpienkin kuntien alueilla. Ikääntyvän väestön digiosaamisen kehittämiseen palveluiden siirtyessä enenevässä määrin verkkoon.”

Eryteisesti sosiaali- ja terveyspalveluihin halutaan vaikuttaa nykyistä enemmän. Tässä yhteydessä tuotiin esille esimerkiksi vanhuspalvelulaissa määritelty sosiaali- ja terveyspalvelui-

Missä määrin vanhusneuvostonne on mielestänne pystynyt vaikuttamaan seuraaviin ikäihmisiä koskeviin asioihin omassa kunnassanne/kuntayhtymässänne?

KUVA 6. Vastaajien näkemyksiä siitä, missä määrin vanhusneuvoston toiminnalla on voitu vaikuttaa erilaisiin ikäihmisiin vaikuttaviin asioihin (n=181).

den laadun ja riittävyyden seuranta ja arviointi sekä yleisesti vanhuspalveluiden kehittäminen kunnassa asioina, joissa vanhusneuvostojen roolin toivottiin olevan nykyistä keskeisempi. Vanhusneuvostojen rooli erityisesti ikäihmisten terveyden ja hyvinvoinnin kokonaisvaltaisessa edistämässä nähtiin tärkeänä, sillä tulevan sote-uudistuksen jälkeen se on yksi kunnan keskeisistä perustehtävistä.³⁴

3.7 Vanhusneuvostojen työn tuloksia

Selvityksessä kartoitettiin konkreettisemmin, millaisia tuloksia vanhusneuvostot ovat omalla toiminnallaan, kuten aloitteilla, lausunnoilla, kannanotoilla ja yhteistyöllä eri toimijoiden kanssa, saaneet aikaan omassa kunnassa tai kuntayhtymässä. Lukuisat esimerkit osoittavat, miten laaja-alaisesti vanhusneuvot erinäisistä haasteista huolimatta vaikuttavat ikäihmisten arkeen, kuten elin- ja asuinympäristön viihtyvyyteen, turvallisuuteen ja esteettömyyteen, sote-palveluihin, elinikäiseen oppimiseen, osallisuuteen sekä terveyteen ja hyvinvointiin.

Toiminnan vaikutukset liittyivät myös vanhusneuvoston tunnettavuuden lisääntymiseen, parempaan keskusteluyhteyteen ja yhteistyön lisääntymiseen kunnan eri toimijoiden kanssa. Myös yleisesti ikäystävällisyyden ja ikäihmisiin liittyvien epäkohtien esille nostaminen nähtiin tärkeänä tuloksena.

34 Ks. Valtioneuvosto. Sote-uudistus. <https://soteuudistus.fi/asukkaiden-osallistuminen>

Esimerkkejä vanhusneuvostojen toiminnan vaikutuksista eri aihealueissa

Sosiaali- ja terveyspalvelut

- Saattohoidon laadun ja kehittämisen tarve nostettu esille kunnalliseen keskusteluun
- Ilmainen suun ja hampaiden kunnan tarkistus 80-vuotiaille
- Perhehoidon kehittäminen
- Seniorineuvolatoiminta
- Tuoreeseen talousarvioon saatu uusia lähihoitajia kotihoitoon
- Terveystarkastus 70-vuotiaille
- Terveyskeskuksen ajanvaraussysteemi parantunut
- Päätäjien huomion kiinnittäminen vanhus-tenhuollon haasteisiin
- Kirjelmillä ja lehtiartikkeleilla vaikutettu kelakuljetusten järjestymiseen taksiuudistuksen jälkeen
- Pilottihankkeelle määräraha suunnitelmallisesti toteutettaviin terveystarkastuksiin
- Vuodeosaston säilyttäminen paikkakunnalla
- Aloite omaishoidon asiakasmaksusta
- Lisäresursseja kotihoitoon ja kotikuntoutukseen
- Vanhusten palvelupisteiden luominen
- Tehostetun asumispalvelun aktiivinen seuranta
- Kotihoidon yövalvonnan kehittäminen
- Ikäntyneiden päivähoidon laajentaminen tuetulla kuljetuksella
- Fysioterapeutti vanhusten hoitoon
- Vanhusneuvostosta edustaja palvelukodin suunnittelutyöryhmään
- Edesautettu omatorin toteutumista
- Ikäihmisten ääni paremmin kuuluviin sosiaali- ja terveystoimen palvelurakenteen muutoksessa, kun vanhusneuvostosta saatu sinne edustaja

Asuin- ja elinympäristö

- Liikuesteet kenkiin iäkkäille
- Ikäihmisten kenkien nastoitus
- Liikenneturvallisuuden parantaminen (mm. suojatie, risteysvalojen säätö)
- Asuntorakentamisen kehittäminen
- Pyörätuolin käyttäjille rampeja rakennuksien rapuille
- Seniorilippu joukkoliikenteeseen
- Lisäpenkit ja rampit
- Palveluliikenteen saaminen myös taajamiin
- Jalkakäytävien reunakivetysten poisto
- Ovien sähköistys julkisiin tiloihin ja palveluihin
- Yhteisöllisyyttä tukeva vuokra-asuntotalo ikäihmisille
- Kauppoihin saatu liikkumisen apuvälineitä
- Palveluiden säilyttäminen lähipalveluina
- Palveluseteli lumenauraukseen suunnitteilla
- Asiantuntijuuden antaminen vanhusten asumisen suunnitteluun ja asioihin, jotka helpottavat ja lisäävät vanhusten elämää elämänlaatua
- Kunnan liittyminen ikäystävällisten kaupunkien verkostoon
- Neuvoston lausunnolla vaikutettu uusien palvelurakennuksien rakentamiseen
- Näkemysten antaminen rakennushankkeiden suunnitteluvaiheessa

Tiedottaminen ja tunnettavuus

- Tuettu osallisuutta painamalla ikäihmisille suunnattu opas, jossa kootusti tietoa ikäihmisiä koskettavia asioita
- Kirjallinen palveluopas ikäihmisille
- Neuvosto on ikäihmisiä edustava yhteisöfoorumi, joka ottaa matalalla kynnyksellä kantaa ikäihmisiä koskettaviin asioihin
- Voimaa vanhuuteen -hankkeessa aktiivinen auttaminen ja tiedottaminen
- Toimintakalenteri, jossa kootusti jokaisen arkipäivän tapahtumia päivämäärineen, jaettu netissä, kirjastolla ja kunnantalolla
- Arvostuksen lisääntyminen kunnanhallinnossa ja päätöksenteossa vanhusneuvoston asiantuntijuutta kohtaan
- Neuvosto ollut enemmän esillä ja sitä kautta saatu tietoa ikäihmisten huolista ja tarpeista
- Vanhusneuvostopäiviin osallistuminen on lisännyt tietoa, miten asioiden pitäisi olla, jotta voidaan vielä asioita eteenpäin
- Aktiivisella neuvoston toiminnalla lisätty tunnettuutta ja näkyvyyttä kunnassa
- Tiedottamalla vanhuksia ja vammaisia kunnassa toimivien ikäverkostojen toiminnasta ja sen myötä saatu heitä osallistumaan heille tärkeiden asioiden hoitoon
- Neuvosto ollut enemmän olleet äänessä ja tuomassa julki neuvoston tavoitteita
- Kuntalaiset osaavat ottaa enemmän yhteyttä neuvostoon kuin aikaisemmin
- Neuvoston jäsenet tuntevat ja ovat ajan tasalla kunnan palvelurakenteesta, ja välittävät tietoa palveluluista ja muusta toiminnasta omiin verkostoihinsa
- Jäsenet tuovat ikääntyvien toiveita ja tarpeita esille eri toimialojen tilaisuuksissa
- Nostettu julkiseen keskusteluun havaittuja epäkohtia
- Neuvosto aiempaa helpommin lähestyttävä ikäihmisille
- Säännöllisesti joka talouteen ilmestyvä kuntatiedote

Yhteistyö ja verkostoituminen

- Tiedonkulku ja viranomaisyhteistyö parantunut
- Suunnitelmalla ikääntyneen väestön tukemiseksi saatu konkreettisia toimenpiteitä iäkkäiden tukemiseksi
- Hyvinvointikertomustyöhön osallistuminen
- Mukana kuntayhtymän ikäpoliittisen ohjelman laatimisessa ja päivityksissä työryhmien kautta
- Vanhuspalveluiden arviointi sote-toimialan kanssa
- Asiantuntijuus ikäihmisten hyvinvointiohjelman laatimisessa ja arvioinnissa vuosittain, ehdotuksia esimerkiksi uusista toiminnoista ja viroista
- Neuvoston jäsenten saama kokonaiskuva ikääntynein ongelmista parantunut oleellisesti, osin myös siksi neuvoston jäsenten kokemaa yhteistyö tiivistynyt
- Esitysten käsittely suoraan kaupunginjohtajan esikunnassa
- Vanhusneuvosto ollut mukana kumppanuus-
pöytätoiminnan luomisessa ja kehittämisessä
- Lisääntynyt yhteistyö kunnan johdon ja hyvinvointi-kuntayhtymän kanssa
- Verkostoituminen eri alojen yhdistysten ja toimijoiden kanssa
- Kuntapäätäjiiin vaikuttaminen ja asiantuntijuuden esilletuominen esim. varautumisessa ikäihmisten väestöosuuden kasvuun kunnassa
- Keskusteluyhteyden avaaminen päättäjien ja mm. teknisen toimen kanssa
- Vanhusneuvosto päässyt mukaan järjestöparlamenttiin
- Aktiivinen keskustelu kunnallisvaalien alla ikäihmisten asioista
- Yhteistyö naapurikuntien vanhusneuvostojen kanssa sujunut hyvin ja laajentanut ymmärrystä
- Eläkeläisyhdistysten edustajien kautta saatu oivalluksia ja vinkkejä toiminnan sisältöihin
- Saatu keskustelua avattua pitämällä paneelikeskus-teluja, joissa mukana päättäjiä,

viranhaltijoita ja työn-tekijöitä

- Avoimuus ja kuuntelu lisääntynyt valtuustokauden aikana
- Vanhusneuvostolla hyvät yhteydet kunnan virka-miehiin ja päättäjiin ja vanhusneuvoston aloitteet otetaan vakavasti kunnan päätöksentekokoelimestä
- •Neuvostolla on edustaja vanhusten ja vammaisten oikeuksia rakentamisessa valvovassa työryhmässä
- Neuvoston ja ikäihmisten asiakasraadın yhteistyö pa-lautteiden kautta, mikä auttanut toimialueiden pro-sessien kehittämisessä
- Hyvä vanhustekopalkinto innostanut ottamaan käyt-töön uusia käytäntöjä kunnassa

Hyvinvointi, terveys ja osallisuus

- Ulkokuntosali
- Ulkoilutustempaukset
- Sporttiranneke
- Seniorikuntosali iäkkäiden ja erityisryhmien käyttöön
- Seniorikortti liikunta ja kulttuuripalveluihin
- Kiertävät kyläjummat
- Seniorisaunavuoro
- Maksuton uintivuoro
- Kahvia ja kohtaamisia tapahtumat
- Virkistyspäivät laavulla
- Liikuntapassin ikärajan alentaminen
- Ikäihmisten liikuntapäivien järjestäminen, jotka ovat virkistäneet ikäihmisiä ja lisännyt sosiaalisia kontakteja
- Jatkuvan opiskelun mahdollistava viidennen iän yliopisto
- Kansalaisopiston maksujen alentaminen
- Ikäihmisille juhlia ja tapahtumia eri teemoilla
- Ikäihmisten tarpeisiin erikoistunut liikunta- ja elintapaohjaaja kuntaan
- Tutustuminen atk laitteisiin ja pankkipalveluihin
- Digiopiskeluun kannustaminen ja osallistuminen tehty helpoksi
- Vapaaehtoistoiminnan organisointi tapahtumiin
- Aloitelatitkot kuntalaisia varten

3.8 Vanhusneuvoston vaikutusmahdollisuuksien edistäminen

Kyselyssä vastaajia pyydettiin kuvailemaan, millä tavoin oman kunnan vanhusneuvoston vaikutusmahdollisuuksia voitaisiin jatkossa parantaa. Esimerkkejä vaikutusmahdollisuuksien edistämisestä esitettiin jonkin verran myös muiden kysymysten vastauksissa. Yleisimmin esitetyt keinot liittyivät esimerkiksi neuvostojen oman aktiivisuuden lisäämiseen, tunnettavuuden ja näkyvyyden edistämiseen, yhteistyöhön panostamiseen eri toimijoiden välillä sekä tiedottamisen ja viestinnän käytäntöihin.

Vastuu vanhusneuvostojen vaikutusmahdollisuuksien edistämisestä miellettiin niin vanhusneuvostolle itselleen kuin kunnan päättävälle toimielimelle ja virkamiehille. Tilanteet kuitenkin vaihtelevat paljon vanhusneuvostojen välillä sekä kuntien sisällä esimerkiksi toimialoittain. Osassa kuntia kehitystarpeet painottuvat vastaajien näkemysten mukaan enemmän vanhusneuvoston omaan toimintaan ja osassa puolestaan kunnan toimintaan. Myös valtakunnallisen tasoisia muutostarpeita ja kehitysehdotuksia pidettiin keskeisinä vanhusneuvostojen aseman vahvistamisessa.

KUVA 7. Poimintoja vastaajien näkemyksistä siitä, miten oman kunnan vanhusneuvoston vaikutusmahdollisuuksia voitaisiin jatkossa edistää eri tasoilla.

Vanhusneuvosto

Kunnan ja valtakunnan tason ikäihmisiä koskevien asioiden aktiivinen seuraaminen

Neuvoston ja yksittäisten jäsenten aktiivinen ote ikäihmisten asioihin kunnassa (seuranta, kannanotot, ehdotuksia aloitteista ja käsiteltävistä asioista, tapahtumat)

Selkeiden tavoitteiden asettaminen

Toimintasuunnitelman laatiminen

Jäsenten keskinäisen vuorovaikutuksen lisääminen

Enemmän kokouksia ja niihin osallistuminen

Avoin ja keskusteleva ilmapiiri

Positiivinen asenne

Yhteydenpito ikäihmisiin

Jalkautuminen ikäihmisten pariin myös syrjäkylillä

Yhteydenpito kunnan valtuutettuihin ja virkamiehiin

Yhteistyön lisääminen järjestöjen, yhdistysten, muiden vanhusneuvostojen ja maakunnallisen vanhusneuvoston kanssa

Tunnettavuuden lisääminen ja toiminnasta tiedottaminen monikanavaisesti

Vanhusneuvoston jäsenten digiosaamisen kartuttaminen

Neuvoston osaamisesta viestiminen kuntaan

Kunta/kuntayhtymä

Läsnäolo- ja/tai puheoikeuden mahdollistaminen lautakuntien kokouksiin

Edustuksen saaminen neuvostoista hallintokuntaan

Yhteistyön lisääminen ja kehittäminen (vakituiset ja säännölliset tapaamiset ja keskustelutilaisuudet)

Päätoiminen sihteeri/esittelijäsihteeri oman alansa johtohenkilöistä riittävillä resursseilla

Kunnan organisaatiosta yhteyshenkilö vanhusneuvoston suuntaan ja riittävät resurssit tehtävien hoitoon

Vanhusneuvostojen osallistaminen jo suunnitelluvaiheessa

Vanhusneuvosto kuuleminen ja osallistaminen vahvemmin kunnan rakenteisiin

Reagointi/vastaaminen neuvostojen tekemiin aloiteisiin ja lausuntoihin

Toimintasäännön laatiminen tai sen sisällön tarkempi määrittäminen

Koulutuksia ja ohjeistuksia vanhusneuvostosta ja sen lakisääteisestä asemasta ja roolista niin vanhusneuvostoille kuin kunnan viranhaltijoille

Lausuntopyyntöjä kaikilta kunnan toimialoilta vanhusneuvostoille

Monipuolisen edustuksen valinta neuvoston kokoonpanoon kunnan tarpeet huomioiden

Lisää ohjeistusta neuvoston toiminnalle korona-kriisin aikana

Vanhusneuvoston asiantuntijuuden aito hyödyntäminen ja arvostus ikäihmisiä koskettavissa asioissa

Vanhusneuvostolle riittävä ja selkeä budjetti (erillinen toimintabudjetti)

Neuvostolle mahdollisuus järjestää enemmän kokouksia

Vanhusneuvostolle enemmän näkyvyyttä kunnan verkkosivuille/omat verkkosivut

Uudet esitteet vanhusneuvostolle

Neuvoston toimikauden pidentäminen

Neuvosto kunnanhallituksen alaisuuteen

Valtakunnallinen taso

Vanhusneuvostojen aseman parantaminen laissa

Kuntalain ja vanhuspalvelulain noudattamisen valvominen (esimerkiksi vanhusasiavaltuutetun toimesta)

Selkeät yhteneväiset toimintaohjeet neuvostoille ja kunnille esimerkiksi vanhuspalvelulain tavoitteiden toteuttamisesta, seurannasta ja yhteistyöstä

Ikäihmisiin kohdistuvien asenteiden parantaminen koko yhteiskunnassa

Vastaajien näkemysten mukaan vanhusneuvostojen omaan toimintaan liittyviä keinoja vaikutusmahdollisuuksien edistämiseksi olivat esimerkiksi selkeiden tavoitteiden asettaminen vuosittaiseen toimintasuunnitelmaan. Asioiden priorisoinnin ja aikataulutuksen koetaan auttavan ohjaamaan toimintaa ja saavuttamaan asetettuja tavoitteita. Lisäksi vastauksissa korostettiin vanhusneuvoston kaikkien jäsenten aktiivisuuden tärkeyttä kunnan asioiden seuraamisessa sekä verkostojen ylläpitämisessä ja kuulumisten välittämisessä jäsenten omista taustajärjestöistä ja yhdistyksistä. Toiminnan kannalta keskeiseksi kuvattiin myös avoimen ja keskusteleavan ilmapiirin ylläpitäminen sekä jäsenten välisen vuorovaikutuksen lisääminen.

”Vanhusneuvoston pitää selkeästi asettaa tärkeäksi kokemiaan asioita tärkeysjärjestykseen ja viedä niitä päätökseen.”

”On välttämätöntä pitää koko ajan valtakunnantaso hanskassa: hallitusohjelma, hyvinvointialueet, edunvalvojtajärjestöt jne. Asiat saadaan muuttamaan, kun niihin vaikuttaa positiivisella otteella.”

”Meillä on ehkä enemmän vaikutusmahdollisuuksia, mitä olemme osanneet käyttää. Neuvosto toimii hyvin paljon puheenjohtajavetoisena. Neuvostoon pitäisi saada aktiivisempiä jäseniä, jotka olisivat valmiita vaikuttamaan enemmän.”

”Avoin ja riittävä keskustelu keskeneräisistämässä olevista-tulevista kehitysideoista; voimme yhteisesti miettiä asioita jotka ovat toteutettavissa, voisimme yhteisesti miettiä myös yritysten mukaantuloa kehittämään vanhus- ja vammaisasiota tulevaisuudessa”

Vanhusneuvoston kokousmäärien lisääminen tarvittaessa kuvattiin useissa vastauksissa olennaisena tekijänä vaikutusmahdollisuuksien lisäämisessä. Osassa vastauksia tuotiin esille, että esimerkiksi neljä tai viisi kokouskertaa toimintavuoden aikana ei aina riitä, sillä silloin ei välttämättä ehditä reagoida ajankohtaisiin asioihin ajoissa, eikä ehditä suunnittelemaan riittävästi eri asiakokonaisuuksia ja niistä viestimistä. Kokousmäärien lisääminen ja useampien kokouspalkkioiden maksaminen edellyttää kuitenkin budjetin kasvattamista. Vanhusneuvostojen suunnitelmallisen toiminnan tueksi kaivattiinkin erillistä vuotuista toimintabudjettia tai nykyiseen toimintabudjettiin enemmän rahaa.

”Neuvoston toimintaan voisi saada enemmän rahaa, jolloin esim. erilaisten iltojen ja tilaisuuksien järjestäminen olisi mahdollista. Lisäksi toiveena olisi saada koulutusta neuvoston toimintaan.”

”--- oma budjetti antaisi myös mahdollisuuden suunnitella erilaisia toimintoja etukäteen kun tietää että rahoitus onnistuu”

Vanhusneuvoston parempi tunnettavuus ja näkyvyys kunnassa lisäisi vastaajien mukaan vaikutusmahdollisuuksia. Tunnettavuuden edistämisen keinoiksi esitettiin esimerkiksi vanhusneuvoston esite, lehtiartikkelit, vanhusneuvoston omat verkkosivut tai sivut kunnan alisivuille, aikaisempaa parempi näkyvyys kunnan verkkosivuilla sekä ikäihmisten tapaaminen ja jalkautuminen myös syrjäkylille. Tiedottamisen monikanavaisuus nähtiin tärkeänä, sillä kaikki kuntalaiset eivät välttämättä pysty tai osaa käyttää esimerkiksi digitaalisia kanavia. Mitä paremmin kuntalaiset osaavat ottaa yhteyttä vanhusneuvostoon, ja mitä laajemmin yleisön neuvostojen tapahtumat saavuttavat, sitä todennäköisemmin myös neuvoston toiminnalla voidaan esimerkiksi edistää ikääntyneiden kuntalaisten hyvinvointia ja osallisuutta. Van-

husneuvoston tunnettavuutta pitäisi vastaajien mukaan lisätä kunnassa myös päättävien virkamiesten ja luottamushenkilöiden keskuudessa yhteistyön ja vanhusneuvostojen osallistamisen edistämiseksi. Toisaalta neuvostojen tunnettavuuden parantaminen valtakunnallisella tasolla voisi edistää sekä neuvostojen asemaa että vaikutusmahdollisuuksia.

”Vanhus- ja vammaisneuvoston olisi hyvä tehdä itseään tunnetuksi kuntalaisten keskuudessa lisäämällä viestintää ja erilaisten tapahtumien muodossa. Tällä tavalla voitaisiin vahvistaa paremmaksi kuntalaisten osallistumisen.”

”Lisäämällä tietoa vanhusneuvoston olemassa olostä yleensä kunta päättäjille, henkilöstölle ja eri toimijoille, mutta myös kuntalaisille. Yhteistyön kehittäminen niin vaikeaa kuin se onkin”

Osa vastaajista piti tärkeänä myös sitä, että omaan neuvostoon saataisiin nykyistä monipuolisempi ja kunnan ikäihmisiä laajasti edustava jäsenistö. Vastausten perusteella näkemykset ihanteellisesta neuvoston kokoonpanosta vaihtelee, sillä osassa kaivataan jäseniksi laajemmin paikallisia eläkeläis- ja vanhusjärjestöjä tai edustajaa seurakunnasta, kun taas osassa nykyiseen kokoonpanoon kaivataan jäsentä kunnan virkamiehistä.

Kunnan edustajat koettiin tärkeänä linkkinä kunnan ja vanhusneuvoston välillä, sillä heidän kauttaan neuvosto voi saada ajantasaista tietoa kunnan suunnitelmista. Se voi vastaajien mukaan myös lisätä neuvoston tunnettavuutta ja arvostusta kunnan toimielimissä, ja sitä kautta myös osaltaan vahvistaa neuvoston asemaa. Toisaalta liian virkamiesvetoinen neuvosto koettiin ongelmallisena, sillä neuvoston jäsenten pitäisi edustaa mahdollisimman laajasti nimenomaan kunnan ikäimisiä. Erään vastaajan mukaan neuvostoissa olisi hyvä olla jäseninä

ikäntyneiden lisäksi myös nuorempia jäseniä, minkä arveltiin edistävän neuvoston aktiivisempaa otetta esimerkiksi neuvoston näkyväksi tekemiseksi.

”Huolehditaan että vanhusneuvostossa on riittävän monitahoinen edustus paikkakunnan tarpeet huomioiden.”

”Kunnahallituksen vanhusneuvostoon nimeämällä edustajalla on tärkeä rooli asioiden eteenpäin viejänä.”

”Neuvostossa ei ole jäsenenä keskushallinnon tai ao. sektorihallinnon luottamus- tai viranhaltijaedustajia, mikä on huomattava puute käytännön toiminnan kannalta, osin myös siksi luottamushenkilöorganisaation arvostus neuvoston työtä kohtaan on ajoittain ollut puutteellista tai jopa välinpitämättöä”

”Jäsenten valintaa eri järjestöistä voisi olla enemmän. Nyt on monta kunnan eri lautakuntien edustajaa eri puolueista.”

Erityisen keskeisenä vaikutusmahdollisuuksien edistämisen keinona pidettiin yhteistyön lisäämistä keskeisten sidosryhmien kanssa. Tapaamiset ja muu yhteydenpito niin lähikuntien vanhusneuvostojen kanssa kuin maakunnallisen vanhusneuvoston, eläkeläis- ja vanhusjärjestöjen, erilaisten yhdistysten ja nuorisovaltuuston kanssa nähtiin tärkeinä, sillä voimavarojen ja asiantuntijuuden yhdistäminen projekteissa ja hankkeissa tarjoaisi paremmat resurssit ikääntyneiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä elinoloihin vaikuttamiseen. Yhteistyö ja verkostoituminen ovat tärkeitä myös hyvien käytäntöjen jakamiseksi ja oman toiminnan kehittämiseksi. Osassa neuvostoja kaivattiin maakuntien neuvostoille yhtenäisiä käytäntöjä, joita voitaisiin kehittää maakuntien neuvostojen yhteisissä tapaamisissa.

Vanhusneuvostojen mahdollisuudet vaikuttaa ikäihmisten asioihin kytkeytyvät kuitenkin hyvin pitkälti yhteistyön toimivuuteen kunnan toimijoiden, kuten kunnanvaltuuston, lautakuntien, luottamushenkilöiden ja eri hallintokuntien kanssa. Yhteistyökäytäntöjen kehittäminen ja vakiinnuttaminen kunnassa olikin vastaajien näkemysten mukaan yksi tärkeimmistä teki- jöistä neuvostojen vaikutusmahdollisuuksien edistämiseksi. Tarvitaan aktiivisempaa vuoro- puhelua eri toimijoiden kesken sekä kunnilta aitoa halukkuutta hyödyntää vanhusneuvosto- jen asiantuntijuutta ja verkostoja päätöksenteon tukena. Oleellista olisi osallistaa neuvostoja kunnan hankkeisiin jo suunnitelmavaiheessa, jolloin neuvostoilla olisi tosiasiallisia mahdol- lisuuksia vaikuttaa ja tuoda esille ikääntyneen väestön näkökulmaa. Tärkeänä pidettiin sitä, että neuvostojen osallistaminen olisi vahvem- min osa kunnan toimintaa.

”Yhteistyön parantaminen kaupungin virkamiesten ja päättäjien välillä. Yhteistyön pitäisi olla ennakoivaa, ennaltaehkäisevää ja yhteistyön vaade pitäisi olla jo raken- teissa ja itsestään selvää. Vanhusneuvosto tulisi ottaa säännöllisesti mukaan kaikkiin ikäihmisten elämään vaikuttavien päätösten valmisteluun.”

”Entistä useampiin päätöksentekoproses- seihin pitäisi sisällyttää lausuntopyyntö vanhusneuvostolta sekä vaikutusten en- nakoarviointia ikääntyneen väestön nä- kökulmasta.”

”Vanhusneuvoston vaikutusmahdollisuuksia voidaan parantaa lisäämällä vaikutta- mismahdollisuuksia tekniseen toimeen eli asuinympäristöön ja elinympäristöön liitty- vissä asioissa. Jokaiseen vanhusneuvostoon pitäisi esimerkiksi rutiininomaisesti pitää ennakopohdinta teknisen toimen kanssa siitä, mitkä asiat heidän puoleltaan tulisi nostaa vanhusneuvostossa esiin.”

”Vanhusneuvoston jäsenten kuuleminen, sii- nä pöydässä on kova tieto taito ja kokemus. Valmistelun/valmistelujen alkuvaiheessa tu- lee saada tietoa niin silloin voi vaikuttaa.”

”Viranhaltijoille paremmin muistutusta vanhusneuvoston olemassa olosta, jotta he muistaisivat paremmin informoida neu- vostoa vireille tulevista asioista. Sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa yhteistyö tiivistä, muiden hallintokuntien kanssa vähäisem- pää, mutta jatkuvaa kuitenkin.”

”Luottamushenkilöiden tulisi ottaa neu- vosto laajemmin kumppaniksi ja arvostaa eläkeläisneuvoston mittavaa työtä ja laa- jaa asiantuntemusta - olemme kiinnostavia vaalien aikaan, kun jaossa on 8500 ääntä.”

Monilla vanhusneuvostoilla on säännöllisiä tapaamisia kunnan eri toimijoiden kanssa esimerkiksi muutaman kerran vuodessa, mutta tapaamisia voisi vastaajien mukaan olla nykyistä enemmän. Lisäksi vanhusneuvostoille pitäisi vastaajien mukaan myöntää läsnäolo- ja puhe- oikeus esimerkiksi lautakuntien ja valtuustojen kokouksiin, mikä auttaisi neuvostoja saamaan ajantasaista tietoa kunnassa tapahtuvista ja käsitteillä olevista asioista. Osassa kuntia läsnä- olo- ja puheoikeutta ei ole kuitenkaan myönnet- ty vanhusneuvoston esityksistä huolimatta.

Vastaajien mukaan läsnäolo- ja puheoikeus täytyisi myöntää neuvoston jäsenelle vähin- täänkin silloin, kun lautakuntien kokouksissa käsitellään asioita, joista neuvosto on antanut lausunnon. Yhtenä hyvänä käytäntönä esitettiin eri toimialoille vastuuhenkilöä, jonka tehtävänä olisi tiedottaa vanhusneuvostolle ajankohtaisista suunnitelmista sekä niiden asioiden etene- misestä, joista neuvosto on tehnyt lausuntoja ja aloitteita. Päätoiminen sihteeri tai esittelijäsiht- teeri koettiin erityisen tärkeänä vaikutusmah- dollisuuksien edistämisen näkökulmasta.

”Säännöllisillä lautakuntatapaamisilla, lautakuntien jäsenten läsnäolo-oikeudella vanhusneuvoston kokouksissa; vanhusneuvoston edustajan läsnäolo-oikeus lautakuntiin; aidosti mukaan työryhmiin / viranhaltijoiden toimintaan, taikka sinne, missä nyt päätöksiä oikeasti ja konkreettisesti tehdään.”

”Toiminta tulisi saada virallisempaa asemaa kuntaorganisaatiossa. Sille olisi hyvä saada selkeämmät toimintaohjeet, jotta tiedetään mitä oikeuksia tai velvoitteita toiminnalla on. Kaupungin omassa organisaatiossa yhteyshenkilö tulisi määritellä tarkemmin ja hänelle varata resurssia tehtävän hoitoon.”

”Neuvostolla on lausunto-oikeus, mutta se ei auta. Annetusta lausunnoista tulisi saada palaute miten se on otettu huomioon asian käsittelyssä ja kuinka asian käsittely etenee. Toiveena olisi, että neuvoston jäsenellä olisi läsnäolo-oikeus lautakuntien kokouksissa silloin kun käsittelyssä on annettu lausunto.”

”Vanhusneuvosto tarvitsee valmistelevan sihteerin kunna virkailijoista, jolla olisi todellisuudessa myös aikaa paneutua neuvoston toimintaan.”

Vastaajat esittivät lisäksi valtakunnallisen tason tekijöitä, joilla voisi olla merkitystä vanhusneuvostojen vaikutusmahdollisuuksien edistämässä. Näitä olivat esimerkiksi vanhusasiavaltuutetun viran perustaminen, vanhusneuvostojen ja kuntien toimintaa säätelevien lakien tarkempi määrittäminen esimerkiksi yhteistyön ja osallistamisen vahvistamiseksi, vanhuspalvelulain noudattamisen tarkempi valvonta kunnissa, kaikkia vanhusneuvostoja koskettavien yhteisten käytäntöjen ja ohjeistusten luominen sekä yleisesti ikääntyneisiin kohdistuvien asenteiden parantaminen yhteiskunnassa.

”Jonkinlainen ongelma yleensä vanhusneuvostojen työn kannalta on se, ettei neuvostoilla ole sellaista asioiden valmistelukoneistoa, mikä turvaisi ajantasaisen seurannan kunnan ja kuntayhtymien erilaisten toimintojen osalta, osin siksi myös asioihin perehtyminen ja niihin annettavien lausuntojen valmistelu tapahtuu aina puutteellisten tietojen vuoksi joko liian myöhään tai sitten muutoin väärin perustein, em. syistä koko maaan kattavan yhtenäisen linjan saamiseksi vanhusneuvostojen vaikuttamiselle, tulisi tavalla tai toisella saada jonkinlainen kuntia velvoittava yhtenäinen valvontalinja vanhuspalvelulain kirjaamien tavoitteiden toteuttamiseksi myös käytännön toiminnan tasolla.”

”Enemmän kyselyjä vanhusneuvostoille valtakunnankin tasolta asioista. Tuleva vanhusvaltuutettu voisi osallistaa ikäneuvostoja.”

”Vanhusasiavaltuutettuun liittyvä: Tehtävä kokonaisvaltainen, lainsäädännön seuranta ja yht.kunnall. päätöksenteko sekä sen vaikutus ikääntyneisiin. Aseman ja oikeuksien parantaminen sitä kautta.”

”Osallistavana toimielimenä (ei siis päättävänä) vaikutusmahdollisuudet jäivät usein marginaalisiksi. Paljon riippuu vanhusneuvoston ja puheenjohtajan aktiivisuudesta nostaa esille vanhusväestölle tärkeitä asioita. Iäkkäiden perustusalillinenkin oikeus tuulla kuulluksi omissa asioissaan jää käytännön päätöksenteossa ja palveluiden organisoinnissa pääosin toteutumatta. Se on suuri huoli vanhusneuvostolle. Pitäisikö jotenkin selkeämmin legitimoida vanhusneuvoston asema?”

4 Järjestöjen näkemyksiä vanhusneuvostojen toiminnasta

Erilaiset järjestöt ovat tärkeitä toimijoita ikääntyneen väestön terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi ja asiantuntijoita ikääntyneitä koskevissa asioissa. Niillä on myös monenlaisia yhteistyötä vanhusneuvostojen kanssa. Osana Ihmisoikeuskeskuksen vanhusneuvostojen tilannetta kartoittanutta hanketta tiedusteltiin muutamien valtakunnallisten järjestöjen johtohenkilöiltä kokemuksia yhteistyöstä vanhusneuvostojen kanssa sekä heidän näkemyksiään vanhusneuvostojen toiminnasta ja roolista kunnissa. Näkemyksiä saatiin Vanhustyön keskusliitolta, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:ltä, Ikäinstituutilta, Eläkkeensaajien Keskusliitto ry:ltä ja Muistiliitto ry:ltä.

Useimmat tiedustelussa mukana olleet järjestöt ovat olleet järjestämässä vuosittaista valtakunnallista vanhusneuvostopäivää. Vanhusneuvostopäivät ovat erinomainen väylä verkostoitumiselle ja tiedonjakamiselle esimerkiksi erilaisista hankkeista sekä muista ajankohtaisista järjestöjen, yhdistysten ja vanhusneuvostojen asioista. Vanhusneuvostot ovat aktiivisesti mukana myös monenlaisissa järjestöjen kampanjoissa, työpajoissa ja hankkeissa, mutta kyselyn perusteella vanhusneuvostoilta toivotaan niihin vielä nykyistä laajempaa osallistumista. Valta vanhuus -verkostossa olevat järjestöt ovat tehneet vanhusneuvostoille oppaan, jossa jaettiin vanhusneuvostojen hyviä käytäntöjä tiiviissä ja

helposti luettavassa paketissa.³⁵ Järjestöjen mukaan vanhusneuvostot ovat kokeneet oppaan hyvänä, ja vastaaville materiaaleille olisi lisätarvetta jatkossa.

Järjestöjen edustajat vierailevat asiantuntijoina vanhusneuvostojen kokouksissa, ja välittävät näin suoraan neuvostoille tietoa ajankohtaisista asioista. Samalla ne saavat puolestaan vanhusneuvostoilta tietoa ikääntyneen väestön tilanteesta paikallisella tasolla ja tietoa vanhusneuvostojen ajankohtaisista asioista. Paikallisilla jäsenjärjestöillä ja yhdistyksillä on myös edustajia vanhusneuvostojen kokoonpanossa, mitä kautta tietoa välittyy puolin ja toisin. Neuvostoilta toivottiin kuitenkin jatkossa lisää myös julkista viestintää toiminnastaan verkossa ja esimerkiksi sähköisillä uutiskirjeillä.

Järjestöt pitävät viestintää ja vuoropuhelua vanhusneuvostojen kanssa erityisen tärkeänä yhteistyön sujuvuuden näkökulmasta. Paremman vuoropuhelun avulla järjestöt ja yhdistykset oppisivat vielä nykyistä paremmin tuntemaan vanhusneuvostojen toimintatapoja. Tätä vasten tuotiin esille tarve entistä parempien yhteistyökanavien luomiseksi ja ylläpitämiseksi.

35 Ks. Vanhusneuvostot vapaaehtoistyön asialla -vinkivihko. <https://www.valtaavanhuus.fi/files/85361b07c82f978b608f6c7c2a0209a06cf5adba66b282f935f46dc7fcaa3964.pdf>

Haasteena nähtiin sellaisen foorumin puuttuminen, jossa olisi mahdollisimman ajantasaista tietoa esimerkiksi vanhusneuvostojen jäsenistä, kuten puheenjohtajista ja sihteereistä. Yhteinen foorumi helpottaisi niin tiedonvälittämistä kuin neuvostojen osallistamista esimerkiksi järjestöjen hankkeisiin.

Tiedustelussa nousi esille myös erilaisia näkemyksiä siitä, mitä tahoja vanhusneuvostoissa olisi hyvä olla edustettuina. Joidenkin mukaan vanhusneuvostojen jäsenistön olisi hyvä koostua paikallisten eläkeläisjärjestöjen edustajista, joita eläkeläisjärjestöt esittäisivät. Eläkeläisjärjestöjen kautta tavoitetaan laajasti kunnan ikäihmisiä, mutta neuvostoissa olisi pidettävä huolta siitä, ettei asioita käsitellä puoluepoliittisista lähtökohdista käsin. Toisaalta taas vanhusneuvostojen pitäisi vastaajien näkemysten mukaan edustaa monipuolisemmin oman kuntansa tai kuntayhtymänsä ikäihmisiä kuin ainoastaan eläkeläisjärjestöjen jäsenistöä. Monipuolinen edustus nähdään tärkeänä perustana sille, että vanhusneuvostot toimivat mahdollisimman hyvin kaikkien kuntalaisten äänenä.

Vanhusneuvostoilla pitäisi järjestöjen mukaan olla nykyistä keskeisempi rooli kunnan ikäihmisiä koskevissa asioissa ja päätöksenteossa. Vanhusneuvostojen pitäisi muun muassa saada edustajat kaikkiin ikääntyneiden kannalta keskeisiin kuntien toimielimiin. Vanhusneuvostoilla on monin tavoin erilaiset lähtökohdat kunnalliseen vaikuttamiseen, ja järjestöillä koetaankin olevan tärkeä rooli vanhusneuvostojen aseman vahvistamisessa kunnissa. Tiedustelun mukaan Suomeen tarvittaisiin valtakunnalliset linjaukset vanhusneuvostotyölle esimerkiksi kokouspalkkioista, budjetista ja neuvoston jäsenten valintaprosessista.

5 Pohdinta ja johtopäätökset

Tässä raportissa selvitettiin kunnallisten vanhusneuvostojen toimintatapoja ja hyviä käytäntöjä, vastaajien kokemuksia neuvostojen mahdollisuuksista vaikuttaa kunnassa ja työn haasteista. Lisäksi kartoitettiin, miten koronapandemia on vaikuttanut neuvostojen toimintaan. Selvityksen tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten vanhusneuvostojen asemaa ja työtä voitaisiin jatkossa tukea, ja millaisia hyviä käytäntöjä olisi hyvä siirtää kunnasta toiseen. Lisäksi järjestöiltä kysyttiin niiden kokemuksista yhteistyöstä vanhusneuvostojen kanssa ja näkemyksiä vanhusneuvostojen roolista kunnissa.

Kysely vanhusneuvostojen toiminnasta lähetettiin kaikkien kuntien vanhusneuvostoille, ja vastauksia saatiin 155 kunnasta ja yhdestä maakunnallisesta vanhusneuvostosta. Vastauksia tuli yhteensä 182, kun osasta kuntia saatiin useampi vastaus. Kyselyssä tiedusteltiin vastaajien näkemyksiä esimerkiksi oman kunnan vanhusneuvoston toiminnasta ja vaikutusmahdollisuuksista (ks. Liite). Tulokset perustuvat pääasiassa vanhusneuvostojen yksittäisten jäsenten, kuten puheenjohtajan, varapuheenjohtajan, muiden rivijäsenten tai vanhusneuvoston sihteerin kokemuksiin ja näkemyksiin. Osassa neuvostoja kyselyä käsiteltiin yhteisesti jäsenten kesken. Vastaajien näkemyksiin on voinut vaikuttaa vastaajan asema tai muu tausta, eli esimerkiksi työskentely kunnan virassa tai puo-

luesidonnaisuus. Näkemykset vanhusneuvoston tilanteesta ja toiminnasta saattavat myös vaihdella jäsenten välillä, jolloin vastaus kyselyyn ei edusta täysin kyseisen neuvoston kantaa. Nämä taustatekijät on hyvä ottaa huomioon tuloksia tarkasteltaessa, vaikka vastauksia ei käsitellä yksittäin.

Ahvenanmaalla vanhusneuvostojen toiminta vasta alkamassa laajamittaisemmin

Manner-Suomessa vanhusneuvostot ovat olleet lakisääteisiä jo vuodesta 2014, kun taas Ahvenanmaalla vanhusneuvostot tulivat lakisääteiseksi vasta alkuvuodesta 2021. Ahvenanmaan neuvostojen organisointia, toimintaa ja vaikutusmahdollisuuksia on tulevaisuudessa tärkeä tarkastella siinä vaiheessa, kun neuvostojen toiminta on lähtenyt laajamittaisemmin käyntiin.

Vastaajien mukaan Ahvenanmaalla ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet paranevat, kun kaikkiin kuntiin asetetaan vanhusneuvostot, huolehditaan neuvostojen toimintaedellytyksistä ja otetaan ne mukaan ikääntynyttä väestöä koskeviin suunnitelmiin ja kehitetään alusta alkaen hyviä yhteistyökäytäntöjä kunnan kanssa. Ahvenanmaalla voidaan hyödyntää muun Suomen vanhusneuvostojen kokemuksia ja hyviä käytäntöjä toiminnan kehittämisessä.

Vanhusneuvostojen toimintaedellytykset vaihtelevat, koronapandemia testasi etenkin digivalmiudet

Vanhusneuvostojen toimintaedellytyksistä huolehtiminen on keskeinen osa neuvostojen aseman ja toiminnan tukemista. Myös monet vastaajien esille nostamat neuvostojen vaikutusmahdollisuuksien edistämisen keinot liittyivät toimintaedellytysten parantamiseen. Valtaosassa kuntia on selvityksen perusteella huolehdittu pääosin hyvin vanhusneuvostojen toimintaedellytyksistä, kuten sihteerin nimittämisestä, kokousjärjestelyistä huolehtimisesta, kokouspalkkioiden maksamisesta ja kokouksiin liittyvistä matkakuluista huolehtimisesta ja toimintabudjetin myöntämisestä kunnan määrärahoista. Esimerkiksi 91 prosenttia vastaajista ilmoitti, että kunta maksaa neuvoston jäsenille kokouspalkkiot. Tilanne näyttää parantuneen verrattuna vuoteen 2012, jolloin Kuntaliiton tekemän selvityksen mukaan kunnista 65 prosenttia maksoi kokouspalkkiot.³⁶ Suoraa vertailua Kuntaliiton tulokseen ei kuitenkaan voida tehdä, sillä tässä selvityksessä tietoa ei saatu kaikista kunnista.

Osassa kuntia, joissa edellä mainitut toimintaedellytykset periaatteessa toteutuvat, eivät kunnat kuitenkaan käytännön tasolla riittävässä määrin tue neuvostojen toimintaa. Esimerkiksi lähes kaikilla vanhusneuvostoilla sihteerinä toimi kunnan työntekijä, mutta kunnilta toivottiin lisää resursseja ja työaikaa vanhusneuvoston sihteerille, jotta sihteerin työtehtävät kattaisivat laajemmin myös avustamisen esimerkiksi esitysten valmisteluissa. Sihteerin rooli on vastaajien näkemysten mukaan hyvin keskeinen myös tiedonvälityksessä kunnan ja neuvoston välillä. Koronakriisin vuoksi sihteerin rooli tiedonvälityksessä on ollut aikaisempaa merkittävämmäs-

sä roolissa, kun monia neuvostojen ja kuntatoimijoiden sekä eri alan asiantuntijoiden tapauksia on jouduttu perumaan, eivätkä neuvostot ole voineet kokoontua yhtä usein.

Koronapandemian aikana monissa vanhusneuvostoissa etenkin kokousten järjestämisessä ja kokouksiin osallistumisessa kuvattiin olleen monenlaisia haasteita. Koronapandemian voidaan katsoa osittain muuttaneen toimintaedellytysten vaatimuksia kokouksien osalta. Osassa kuntia vanhusneuvostojen toiminta on jatkunut hyvinkin aktiivisena, mutta useiden vanhusneuvostojen toiminta oli selvityksen mukaan pysähtynyt lähes täysin tai toiminta oli ollut hyvin pienimuotoista verrattuna aikaan ennen pandemiaa. Toimintaa on pitänyt siirtää pääosin etäyhteyksien päähän, mihin kaikissa vanhusneuvostoissa ei ole ollut riittäviä edellytyksiä.

Kuntien ja vanhusneuvostojen on varauduttava siihen, että pandemian aiheuttama poikkeustilanne voi jatkua vielä pitkään. Vanhusneuvostojen toiminnan turvaamiseksi keskeistä on etenkin jäsenten digiosaamisen vahvistaminen. Monet hallitsevat tietoteknisten välineiden käytön sujuvasti, mutta kuten selvityksessä kävi ilmi, kaikilla jäsenillä ei välttämättä ole omaa tietokonetta, sähköpostia ja muita tarvittavia välineitä esimerkiksi etäkokouksiin osallistumiseksi. Hyvänä uutena käytäntönä on koettu hybridikokousten pitäminen, jossa osa jäsenistä voi kokoontua paikan päällä ja osa etänä. Jatkossa pitäisi kuitenkin pohtia ratkaisuja siihen, miten taata kaikkien osallistumismahdollisuudet tilanteissa, joissa kaikkia lähikontakteja on vältettävä koronapandemian tai muun poikkeustilanteen vuoksi.

Vanhusneuvostot osallistuvat monenlaisiin kunnan ja muiden toimijoiden järjestämiin koulutuksiin, mikä osaltaan edistää neuvostojen toimintaedellytyksiä. Selvityksen perusteella osassa vanhusneuvostoja näyttää kuitenkin olevan tarvetta jäsenten kattavammalle perehdytykselle erityisesti vanhusneuvoston roolista ja lakisääteisistä tehtävistä kunnassa. Vanhusneuvostojen toiminnan kannalta on tärkeää, että

36 Virnes E. (2014) Vanhusneuvosto osallistuu ja vaikuttaa. Uutta kunnista. Kuntaliiton julkaisusarja 4/2014. Kuntaliitto, Helsinki. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2014/1630-vanhusneuvosto-osallistuu-ja-vaikuttaa>

kaikilla jäsenillä olisi selkeä käsitys toimintaa ohjaavista laeista sekä ajankohtaisista ikäihmisiä koskevista valtakunnallisista suosituksista ja kehittämisohjelmista. Kunnissa on huolehdittava siitä, että neuvostot saavat pyydettyä riittävästi tukea ja neuvontaa vanhusneuvostotyöhön.

Selvityksen perusteella huomattavan monelta vanhusneuvostolta puuttuu omat verkkosivut tai alisivut kunnan verkkosivuilta. Verkkosivujen saaminen tai näkyvyyden parantaminen kunnan verkkosivuilla voisi vastaajien mukaan edistää neuvoston vaikutusmahdollisuuksia. Helposti ja nopeasti löydettävissä oleva mahdollisimman ajantasainen tieto esimerkiksi neuvoston tarkoituksesta ja tehtävistä, jäsenistä, yhteystiedoista, pöytäkirjoista, toimintasuunnitelmasta ja toimintakertomuksesta olisi tärkeää muun muassa neuvoston tunnettavuuden kannalta. Verkkosivujen kautta löydettävien yhteystietojen avulla kunnan asukkaat voivat myös matalalla kynnyksellä ottaa yhteyttä neuvostoon, mikä lisää ikäihmisten osallisuutta ja mahdollisuuksia vaikuttaa kunnassa. Erityisesti koronapandemian aikana verkkosivujen rooli tiedonvälityksen ja asukkaiden kuulemisen kanavana voi olla entistä tärkeämpi, kun tavanomaiset kuulemis-tilaisuudet ja kohtaamiset erilaisissa tapahtumissa ja ikäihmisten kohtaamispaikoissa ovat merkittävästi vähentyneet.

Valtakunnalliset järjestöt ja yhdistykset pitivät niille lähetetyn tiedustelun mukaan tärkeänä sitä, että neuvoston omilta tai kunnan verkkosivuilta olisi vähintäänkin löydettävissä ajantasaista neuvoston puheenjohtajan ja sihteerin yhteystiedot, jolloin neuvostoon olisi nykyistä helpompi ottaa yhteyttä ja esimerkiksi osallistaa erilaisiin työpajoihin, tapahtumiin ja kyselyihin. Kaikkien neuvostojen yhteystiedot olisi kysely vastauksen mukaan hyvä olla myös saatavissa yhdestä paikasta. Tulevaisuudessa jonkinlaiselle valtakunnalliselle vanhusneuvostojen verkkopalustalle voisikin olla tilausta.

Kunnan kanssa on kehitettävä toimivat viestintä- ja yhteistyökäytännöt

Vanhusneuvostojen toiminnalle ja vaikutusmahdollisuuksille on olennaisen tärkeää, että neuvostot saavat kunnilta riittävästi tietoa esimerkiksi kunnan järjestämistä vanhuspalveluista, ikäihmisiä koskevista hankkeista ja muista suunnitelmista hyvissä ajoin. Silloin vanhusneuvostot voivat esimerkiksi valmistella lausuntoja siinä vaiheessa, kun asioihin on vielä tosiasiallisesti mahdollista vaikuttaa. Vanhusneuvoston toiminnan, kuten lausuntojen, aloitteiden ja kannanottojen, vaikuttavuus riippuu kuitenkin pitkälti siitä, missä määrin kunnassa ollaan valmiita hyödyntämään neuvostojen asiantuntemusta ja näkemyksiä. Lisäksi olisi tärkeää, että neuvostot saisivat tietoa etenkin niistä kunnan valmistelussa olevista asioista, joista neuvostot ovat antaneet oman lausuntonsa tai tehneet aloitteita. Vastauksen perusteella monilla kunnilla on sen suhteen vielä parannettavaa. Ilman tietoa vanhusneuvostojen on haastavaa arvioida niin oman toiminnan vaikutuksia kuin sitä, miten kunnassa huomioidaan ikääntyneen väestön näkökulma sekä oikeuksien toteutuminen yleisesti.

Vastauksen perusteella vanhusneuvostojen yleisimmät haasteet kuitenkin liittyvät puutteellisiin viestinnän käytäntöihin ja yhteistyön toimimattomuuteen, kuten aikaisemmissakin selvityksissä on tullut ilmi.³⁷ Osaltaan se kertoo

37 Virnes E. (2014) Vanhusneuvosto osallistuu ja vaikuttaa. Uutta kunnista. Kuntaliiton julkaisusarja 4/2014. Kuntaliitto, Helsinki. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2014/1630-vanhusneuvosto-osallistuu-ja-vaikuttaa>
 Latvalahti J. (2015) Vanhusneuvosto-opas. Sitra, Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. KL-Kustannus Oy, Helsinki. <https://www.sitra.fi/julkaisut/vanhusneuvosto-opas/>
 Miettinen H. & Parviainen J. (2017) Vanhusneuvostojen rooli ja vaikutusmahdollisuudet ikääntyneiden asumisen ja elinympäristöjen kehittämisessä. Ikääntyneiden asumisen kehittämisohjelman 2013–2017 työpapereita 1/2017, ympäristöministeriö, 5.4.2017.

siitä, että paikoitellen vanhusneuvosto kunnan toimijana on vielä edelleen melko vakiintumaton lakisääteisestä asemasta huolimatta. Esimerkiksi kuntien yksittäisillä toimialoilla ei riittävässä määrin tunnisteta tarvetta kuulla ja osallistaa vanhusneuvostoa, vaikka lain mukaan vanhusneuvostoille on annettava mahdollisuus vaikuttaa eri toimialojen suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan siltä osin, kuin niillä voidaan nähdä olevan vaikutusta esimerkiksi ikääntyneen väestön elinolosuhteisiin sekä terveyteen ja hyvinvointiin.

Vanhusneuvostojen osallistumismahdollisuuksia on vielä vahvistettava

Selvityksessä saatiin viitteitä myös siitä, että monissa kunnissa neuvostoja pitäisi osallistaa nykyistä vahvemmin neuvostojen keskeisimpien lakisääteisten tehtävien toteuttamiseen, eli vanhuspalvelulain 5 §:n mukaisen suunnitelman valmisteluun ikääntyneen väestön tukemiseksi sekä 6 §:n mukaisen ikääntyneiden sosiaalipalveluiden riittävyyden ja laadun arviointiin.³⁸ Vanhusneuvostojen aseman vahvistamiseksi ja roolin selkiyttämiseksi olisi tärkeää, että kaikissa kunnissa neuvostoille laaditaan toimintasääntö, jossa on riittävän tarkasti määritelty neuvoston tehtävät ja lakisääteinen asema. Vajaa viidennes vastaajista ilmoitti, ettei neuvostolle ole laadittu toimintasääntöä. Osa vastaajista myös toi avovastauksissa esille, ettei nykyinen toimintasääntö tue riittävästi neuvoston toimintaa kunnassa.

Monissa kunnissa kuitenkin myös hyödynnetään neuvostojen asiantuntijuutta päätöksenteon tukena useissa erilaisissa ikäihmisiä koskevissa asioissa, ja vanhusneuvostoja osallistetaan monenlaisiin hankkeisiin ja muutoksiin suunnittelu- ja valmisteluvaiheessa. Tästä kertoo esimerkiksi vastaajien kuvailemat runsaat esimer-

kit toiminnan hyvistä tuloksista sekä myönteiset kokemukset eri toimijoiden välisen yhteistyön lisääntymisestä ja tiedonvaihdon parantumisesta viimeisten vuosien aikana. Myönteisiä näkemyksiä oli myös ikäihmisten osallisuuden sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä kunnassa sekä asuin- ja elinympäristön kehittämisestä, joihin vanhusneuvostot ovat esimerkiksi lausunnoilla, aloitteilla sekä yhteistyöllä eri sidosryhmien kanssa voineet vaikuttaa.

Toimivien yhteistyökäytäntöjen perustana on kaikkien osapuolten aktiivisuus ja aito halukkuus yhteistyöhön. Erityisen tärkeää neuvostojen toiminnan kannalta on, että kunnissa luotaisiin pysyviä ja rakenteisiin nivottuja yhteistyökäytäntöjä neuvostojen osallistamiseen ja niiden asiantuntijuuden hyödyntämiseen kaikilla toimialoilla. Niin vanhusneuvostokyselyyn vastaajat kuin valtakunnalliset eläkeläis- ja vanhusjärjestöt sekä yhdistykset pitävät olennaisen tärkeänä sitä, että neuvostoille myönnetäisiin vähintäänkin oikeus osallistua läsnäolo- ja/tai puheoikeudella lautakuntien kokouksiin. Osassa kuntia se on käytäntönä jo nykyisellään, ja sitä olisi tärkeä laajentaa mahdollisuuksien mukaan kaikkiin kuntiin. Selkeillä ja pysyville käytännöillä voitaisiin osaltaan varmistaa se, että ikääntyneen väestön näkökulma ja ikäystävällisyys otetaan johdonmukaisesti huomioon kaikissa kunnan suunnitelmassa ja päätöksenteossa kaupunkikeittämisestä kulttuuri- ja harrastustoimintaan ja palveluiden saavutettavuuteen.

Sote-uudistuksen³⁹ jälkeen kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen on yhä keskeisempi kuntien tehtävä, ja onkin kuntien etujen mukaista pitää vanhusneuvostoja tärkeä-

³⁸ Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. 28.12.2012/980. Viitattu. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

³⁹ Hallituksen esitys 8.12.2020. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. https://soteuudistus.fi/documents/16650278/49410096/FI_+Sote+HE.pdf/b4aa6538-b132-8ad3-b5dd-a8b44dea96e9/FI_+Sote+HE.pdf?t=1607942240776

nä yhteistyökumppanina ja voimavarana tässä työssä. Jatkossa myös tulevien hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen ja kuntien vanhusneuvostojen on hyvä rakentaa erilaisia yhteistyön ja viestinnän käytäntöjä ikääntyneen väestön osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien tukemiseksi. Alueellisten neuvostojen yhteistyökäytäntöjen rakentaminen paikallisten neuvostojen kanssa on tärkeää, sillä kuntien vanhusneuvostoilla on hyvät suorat yhteydet kuntansa ikäihmisiin, ja sitä kautta saavat palautetta, kuten toiveita, tarpeita ja epäkohtia, suoraan palveluja käyttäviltä ikäihmisiltä ja heidän läheisiltään. Tiedonvaihto koetaan jo nykyisellään haasteellisenä, ja vastaajat olivatkin huolissaan siitä, millaiseksi paikallisten neuvostojen asema muotoutuu uusissa rakenteissa.

Johtopäätökset

Selvityksen perusteella vanhusneuvostojen organisoinnin, kokoonpanon ja toimintatapojen lisäksi myös toimintaedellytysten käytännön toteutuminen sekä mahdollisuudet vaikuttaa ikäihmisiä koskettaviin asioihin vaihtelevat niin kunnittain kuin kuntien sisällä toimialoittain. Siksi myös vanhusneuvostojen aseman vahvistaminen ja toiminnan tukeminen pitää ensisijaisesti lähteä paikallisista lähtökohdista käsin. Tässä työssä niin vanhusneuvostojen, kuntien kuin järjestöjen sekä yhdistysten aktiivisuudella ja aidolla yhteistyöhalukkuudella on tärkeä rooli.

Monet neuvostoissa hyväksi koetut käytännöt ovat kuitenkin sellaisia, joita olisi tärkeä ottaa käyttöön kaikissa kunnissa. Kuitenkin neuvostojen organisointi ja toimintaa ohjaavat tekijät ovat hyvin pitkälti kuntien oman harkinnan varassa. Luomalla valtakunnallisesti kuntia ja neuvostoja sitovia yhteisiä suosituksia ja ohjeistuksia keskeisistä toimintatavoista, voitaisiin mahdollisesti parantaa neuvostojen asemaa ja vaikutusmahdollisuuksia, ja sitä kautta myös edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Jatkossa myös kunnallisten vanhusneuvosto-

jen ja niiden keskeisten sidosryhmien välistä yhteistyötä voitaisiin edelleen lisätä esimerkiksi hyödyntämällä olemassa olevaa foorumia, josta valtakunnalliset vanhusneuvostopäivät ovat hyvä esimerkki.

Koronan aiheuttama pitkään jatkunut poikkeustilanne on ollut haastavaa aikaa koko yhteiskunnalle, ja sen vaikutukset ovat ulottuneet monin tavoin myös vanhusneuvostoihin. Ikääntyneen väestön lailla säädettyihin oikeuksiin kuuluvat mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kunnassa. Ikäihmisten oikeuksien toteutumisen kannalta onkin tärkeää turvata kunnallisten vanhusneuvostojen toiminnan jatkuminen poikkeuksellisesta tilanteesta huolimatta.

Väestön nopean ikääntymisen vuoksi on kuntien etujen mukaista kiinnittää vielä nykyistä ponnekkaammin huomioita ikäihmisten elinolosuhteisiin sekä terveyteen ja hyvinvointiin ennakoivasti, ja tässä työssä vanhusneuvostot ovat tärkeä kumppani kunnille. Vanhusneuvostojen arvostus ja tuki kunnan puolelta edistää neuvostojen aktiivista työtä ikäihmisten hyväksi. Ikääntyneiden ihmisten näkökulman laaja-alainen huomioiminen kunnissa tukee myös valtakunnallisen tason tavoitteita ikäystävällisestä Suomesta.⁴⁰ Vanhusneuvostot takaavat osaltaan ikääntyneiden oikeuden osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. On erittäin merkittävää, että ikääntyneet ovat itse mukana edistämässä ikäihmisten oikeuksien toteutumista.

40 Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:31. Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030. Tavoitteena ikävykykäs Suomi. Helsinki 2020. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162462/STM_2020_31_j.pdf?sequence=4
 Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2020:29. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023: Tavoitteena ikäystävällinen Suomi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5457-1>

Liite: Kysely vanhusneuvostoille

VANHUSNEUVOSTOKYSELY 2020

Pyydämme teitä vastaamaan tässä lomakkeessa oleviin kysymyksiin (1-22). Vastaaminen tapahtuu valitsemalla kunkin kysymyksen kohdalla vanhusneuvostoanne parhaiten kuvaava vaihtoehto/ vaihtoehdot sekä täydentämällä vastausta tarvittaessa annetulle vastausriville. Avoimiin kysymyksiin vastataan kirjoittamalla vastaus sille varattuun vastaustilaan.

Tässä osiossa kysytään vanhusneuvostonne toiminnan organisoinnista ja kokoonpanosta

1. Valitkaa teitä koskeva vaihtoehto. Vanhusneuvostonne on

- kunnan oma. Mikä kunta?
- useamman kunnan yhteinen. Mitkä kunnat?

2. Mitä nimitystä vanhusneuvostostanne käytetään?

- Vanhusneuvosto
- Vanhus- ja vammaisneuvosto
- Muu nimitys, mikä?

3. Mikä on vanhusneuvostonne toimikauden pituus?

- 2 vuotta
- 4 vuotta
- Muu, mikä?

4. Valitkaa jokaisesta alla olevasta kohdasta vanhusneuvostoanne kuvaava vaihtoehto.

	Kyllä	Ei
Vanhusneuvostollenne on laadittu toimintasääntö	☐	☐
Vanhusneuvostonne laatii toimintasuunnitelman vuosittain	☐	☐
Vanhusneuvostonne laatii toimintakertomuksen vuosittain	☐	☐

5. Kuinka usein vanhusneuvostonne kokoontui vuonna 2019?

- 1 kertaa
- 2 kertaa
- 3 kertaa
- 4 kertaa
- 5 kertaa
- 6 kertaa
- 7 kertaa
- 8 kertaa
- 9 kertaa
- 10 kertaa
- 11 kertaa
- 12 kertaa
- 13 kertaa
- 14 kertaa
- 15 kertaa
- 16 kertaa
- 17 kertaa
- 18 kertaa
- 19 kertaa
- 20 kertaa

6. Kuinka usein vanhusneuvostonne kokoontuu vuonna 2020?

- 1 kertaa
- 2 kertaa
- 3 kertaa
- 4 kertaa
- 5 kertaa
- 6 kertaa
- 7 kertaa
- 8 kertaa
- 9 kertaa
- 10 kertaa
- 11 kertaa
- 12 kertaa
- 13 kertaa
- 14 kertaa
- 15 kertaa
- 16 kertaa
- 17 kertaa
- 18 kertaa
- 19 kertaa
- 20 kertaa

7. Millainen on vanhusneuvostonne kokoonpano? Valitkaa kaikki vanhusneuvostossanne edustettuina olevat tahot varsinaisten jäsenten osalta.

- Eläkeläisjärjestöt
- Vanhusjärjestöt
- Vammaisjärjestöt
- Veteraanijärjestöt
- Muut järjestöt. Mitkä?
- Iäkkäät henkilöt (muutoin kuin esimerkiksi järjestöjen kautta)
- Vammaiset henkilöt (muutoin kuin esimerkiksi järjestöjen kautta)
- Seurakunnat
- Kunnalliset luottamushenkilöt
- Kunnalliset viranhaltijat. Mistä toimialoilta?
- Muut tahot, mitkä?

8. Mihin eri ikäluokkiin kuuluvia jäseniä vanhusneuvostossanne on? Valitkaa kaikki varsinaisia jäseniänne koskevat vaihtoehdot.

- Alle 45
- 45-54
- 55-64
- 65-74
- 75-84
- 85+

9. Kuinka monta varsinaista jäsentä vanhusneuvostoonne kokoonpanoon kuuluu?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20

10. Millainen on vanhusneuvostonne sukupuolijakauma? Valitkaa kaikki vanhusneuvostonne varsinaisia jäseniä koskevat vaihtoehdot sekä kirjoittakaa lukumäärä vastausriville numeroin.

-] Naisia. Montako?
] Miehiä. Montako?
] Muita. Montako?
] En osaa sanoa

Tässä osiossa kysytään vanhusneuvostonne vaikutusmahdollisuuksista ja toimintatavoista

11. Onko kunta/kuntayhtymä huolehtinut seuraavista vanhusneuvostonne toimintaedellytyksistä? Valitkaa sopiva vaihtoehto jokaiselta riviltä ja täydentäkää vastaustanne tarvittaessa annetulle vastausriville.

	Kyllä	Ei
Vanhusneuvostollenne on myönnetty toimintabudjetti kunnan määrärahoista	☐	☐
Vanhusneuvostonne jäsenille maksetaan kokouspalkkiot	☐	☐
Vanhusneuvostonne jäsenille korvataan toimintaan liittyviä matkakustannuksia	☐	☐
Kunnan työntekijä toimii vanhusneuvostonne sihteerinä/esittelijäsihteerinä	☐	☐
Kunta on järjestänyt vanhusneuvostollenne maksuttomat kokoukset	☐	☐
Kokous- ja kokoontumistilat ovat esteettömiä	☐	☐
Kunta huolehtii kokousjärjestelyistä (esimerkiksi tekniset välineet)	☐	☐
Kunta järjestää vanhusneuvostonne uusille jäsenille perehdytyksen	☐	☐
Kunta järjestää koulutuksia vanhusneuvostonne jäsenille. Mitä koulutuksia?	☐	☐
Kunta on luonut pysyvät yhteydenpitokäytännöt viranhaltijoiden, luottamushenkilöiden ja vanhusneuvostonne välille	☐	☐
Kunnan suunnitelmista ja aikatauluista tiedotetaan ajoissa vanhusneuvostollenne	☐	☐
Vanhusneuvostollenne on avattu omat verkkosivut esimerkiksi kunnan verkkosivujen yhteyteen	☐	☐
Vanhusneuvostonne toimintaa on tuettu riittävästi koronakriisin aikana (kuten etäkokousjärjestelyt). Millä tavoin on/ei olla tuettu?	☐	☐
Muuta, mitä?	☐	☐

Tähän voitte halutessanne antaa vielä lisätietoja toimintaedellytyksistä ja niiden toteutumisesta.

12. Millaisia vaikutuksia koronakriisillä on ollut vanhusneuvostonne toimintaan?

**13. Mitä toimintamuotoja vanhusneuvostollanne on (esimerkiksi lausunnot ja aloitteet)?
Kuvailkaa mielestänne tärkeimmät 3-5 toimintamuotoa. Niiden ei tarvitse olla
tärkeysjärjestyksessä.**

**14. Missä määrin vanhusneuvostonne on mielestänne pystynyt vaikuttamaan seuraaviin
ikäihmisiä koskeviin asioihin omassa kunnassanne/kuntayhtymässänne? Valitkaa yksi
vaihtoehto jokaiselta riviltä.**

	Täysin riittävästi	Jokseenkin riittävästi	Jokseenkin riittämättömästi	Täysin riittämättömästi	En osaa sanoa
Vanhuspalvelulain edellyttämä suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi	☐	☐	☐	☐	☐
Vanhuspalvelulain edellyttämä sosiaalipalveluiden riittävyyden ja laadun arviointi	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Asuin- ja elinympäristön kehittäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Harrastus- ja kulttuuritoiminnan edistäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kuntalaisten liikunnan tukeminen	☐	☐	☐	☐	☐
Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Kunnan ikäihmisiä koskettavat hankkeet ja projektit	☐	☐	☐	☐	☐
Kuntalaisten osallisuuden edistäminen	☐	☐	☐	☐	☐
Koronakriisiin liittyvät toimintatavat ja suositukset	☐	☐	☐	☐	☐
Muu, mikä?	☐	☐	☐	☐	☐

15. Millä tavoin vanhusneuvostonne vaikutusmahdollisuuksia voitaisiin mielestänne jatkossa parantaa?

16. Mihin asioihin toivoisitte vanhusneuvostonne voivan jatkossa vaikuttaa nykyistä enemmän omassa kunnassanne/kuntayhtymässänne

17. Millaisia hyviä tuloksia vanhusneuvostonne toiminnalla on saatu aikaan oman kuntanne/kuntayhtymänne ikäihmisiä koskettavissa asioissa? Antakaa 1-5 esimerkkiä.

18. Millaisia hyviä toimintatapoja vanhusneuvostollanne on? Toimintatavat voivat liittyä esimerkiksi yhteistyöhön sidosryhmien kanssa, tiedottamiseen, osallistumiseen, kokouksiin jne. Kuvaile mielellään vähintään kolme hyvää toimintatapaa ja halutessanne useampia.

19. Millä tavoin vanhusneuvostonne kuulee oman kuntanne/kuntayhtymänne ikäihmisten näkemyksiä ja toiveita?

20. Mitä muita asioita haluaisitte vielä nostaa esille?

Taustatiedot

21. Kuka vastasi kyselyyn?

- Vanhusneuvoston puheenjohtaja yhteistyössä sihteerin kanssa
- Vanhusneuvoston puheenjohtaja
- Vanhusneuvoston sihteeri
- Muu vastaaja, kuka?

22. Käsiteltiinkö kyselyn vastauksia yhteisesti vanhusneuvostossanne?

- Kyllä
- Ei

SUURET KIITOKSET KYSELYYN VASTAAMISESTA!

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi